

«Jeg vil ikke holde et menneske»

– en kvalitativ studie om miljøpersonell sine opplevelser ved forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning

---

Universitetet
i Stavanger

Michelle Olseth

Mai 2023

Master i sosialfag

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Veileder: Anne Katrine Folkman

**MASTERSTUDIUM I SOSIALFAG
MASTERGRADSOPPGAVE**

SEMESTER: Vår - 2023

FORFATTER/MASTERKANDIDAT: Michelle Olseth

VEILEDER: Anne Katrine Folkman

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Norsk tittel: Jeg vil ikke holde et menneske – en kvalitativ studie av miljøpersonalets opplevelse ved å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning.

Engelsk tittel: I don't want to hold a human being - a qualitative study of the environmental staff's experience in preventing and implementing coercive decisions against people with mental retardation.

EMNEORD/STIKKORD:

Psykisk utviklingshemning, Opplevelse, Miljøpersonale, Tvang, Tvangsvedtak

ANTALL SIDER: 74

STAVANGER

..... 30.05.2023 .... Michelle Olseth .....

DATO/ÅR

Kandidatens navn

Forord

Å skrive masteroppgaven har vært en langtrukken prosess, som til tider har vært svært utfordrende, spennende og lærerik. Å samle inn informasjon knyttet til miljøpersonalets opplevelser med å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak, har vært særlig interessant for meg som selv har erfaring med temaet. Jeg har selv erfart en endring når det kommer til hvordan jeg selv opplever å forebygge for og gjennomføre tvangsvedtak. Jeg har fått en større faglig forståelse over flere forhold som spiller inn ved utførelse av tvangsvedtak, både knyttet til miljøpersonalet, men også overfor personer med psykisk utviklingshemning.

Jeg ønsker først å takke alle informantene som deltok i studien min og delte sine opplevelser med meg. Og takk til de bofelleskapene og lederne som ga meg informanter. Dere bidro til at oppgaven min ble fullført som en kvalitativ studie.

Jeg ønsker også å takke veileder, Anne Katrine Folkman, for å bistå hele veien med oppgaven. Takk for de utfordringer, spørsmål og refleksjoner som har bidratt til å forbedre oppgaven. Takk for å ha lest gjennom, korrigert, men også støttet og oppmuntret meg gjennom hele prosessen.

Jeg ønsker til slutt å takke mine nærmeste for støtte og motivasjon.

Stavanger, mai 2023

Michelle Olseth

Innholdsfortegnelse

FORORD	3
1 SAMMENDRAG	6
2 INTRODUKSJON	7
2.1 INNLEDNING OG FORMÅL MED OPPGAVEN.....	7
2.2 PERSONER MED PSYKISK UTVIKLINGSHEMNING.....	8
2.3 HVA ER TVANG OG MAKT?.....	9
2.4 GJENNOMFØRING AV TVANGSVEDTAK.....	10
2.5 BRUKERMEDVIRKNING.....	12
2.6 TIDLIGERE FORSKNING.....	13
2.7 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL.....	16
3 TEORI	17
3.1 MAKTTEORI.....	17
3.1.1 Foucaults maktteori.....	18
3.2 KOMMUNIKASJONSTEORI.....	20
3.2.1 Habermas sin teori om kommunikatív handling.....	21
4 METODE	22
4.1 VALG AV METODE.....	22
4.2 DATAINNSAMLING.....	22
4.3 UTVALG AV INFORMANTER.....	24
4.3.1 Tabell 2: Skjema over informanter.....	25
4.3.2 Tabell 3: Skjema over tvangsvedtak og forebyggende tiltak i bofellesskapene.....	26
4.4 UTARBEIDELSE AV INTERVJUGUIDE.....	27
4.5 GJENNOMFØRING AV INTERVJU.....	28
4.6 TRANSKRIBERING.....	29
4.7 MITT EGET STÅSTED OG MIN FORFORSTÅELSE.....	30
4.8 TEMATISK ANALYSE.....	31
4.8.1 Tabell 4: Skjema over tema og koder.....	33
4.9 FORSKNINGSETISKE VURDERINGER.....	34
4.9.1 Validitet.....	35
4.9.2 Reliabilitet.....	35
5 FUNN	36
5.1 OPPLEVELSEN AV Å GJENNOMFØRE TVANGSVEDTAK.....	36
5.1.1 Erfaring gjør det lettere.....	36
5.1.2 Miljøpersonalets psykiske og fysiske reaksjoner på å gjennomføre tvangsvedtak.....	38
5.2 HVA KAN PÅVIRKE MILJØPERSONALE SIN OPPLEVELSE AV TRYGGHET VED FOREBYGGING OG GJENNOMFØRING AV TVANGSVEDTAK.....	39

5.2.1 En utrygg kollega.....	39
5.2.2 Opplæring og veiledning bidrar til trygghet i gjennomføring av tvangsvedtak	41
5.3 HVA OPPLEVER MILJØPERSONALE SOM MER INNGRIPENDE VED GJENNOMFØRING AV TVANGSVEDTAK	43
5.3.1 Kontekstens betydning på opplevelsen til miljøpersonale ved å utøve tvang	43
5.3.2 Bruker sin reaksjon og motstand	44
5.4 KOMMUNIKASJON OG MILJØPERSONELL SIN OPPLEVELSE AV Å FOREBYGGE OG GJENNOMFØRE TVANGSVEDTAK	46
5.4.1 Kommunikasjon til bruker og hvordan kommunikasjon kan bidra til å forebygge	46
5.4.2 Kommunikasjon med kollega.....	49
5.4 REFLEKSJON OVER TVANG OG MAKT KAN BIDRA TIL Å GJØRE PRAKSIS BEDRE.....	49
5.4.1 Tilbud om refleksjon	50
5.4.2 Refleksjon kan bidra positivt og viktigheten av å ivareta hverandre	51
6 DRØFTING	53
6.1 HVORDAN PÅVIRKER MILJØPERSONALETS ERFARING OG KOMPETANSE DERES OPPLEVELSE	54
6.1.1 Erfaring og miljøpersonalets opplevelse av bruk av tvang og makt	54
6.1.2 Faglig kompetanse og profesjonalitet	55
6.2 FORHOLD SOM PÅVIRKER MILJØPERSONALETS OPPLEVELSE AV TRYGGHET	57
6.2.1 Hvordan kan våre kollegaer påvirke tryggheten vår?.....	58
6.2.2 Grundig opplæring og jevnlig trening på tiltak er avgjørende for opplevelsen.....	59
6.3 KOMMUNIKASJON OG MILJØPERSONALETS OPPLEVELSE AV Å BRUKE TVANG OG MAKT	61
6.3.1 Kommunikasjon og tilrettelegging av brukermedvirkning	62
6.4 REFLEKSJON OVER EGEN OPPLEVELSE.....	64
6.4.1 Hvordan dokumentasjon kan bidra til refleksjon over situasjonen	64
6.4.2 Hvordan kan refleksjon bidra til en mer positiv opplevelse	65
7 KONKLUSJON.....	67
8 LITTERATURLISTE.....	68
9 VEDLEGG.....	70
9.1 VEDLEGG 1: TIDLIG FORSKNING.....	70
9.2 VEDLEGG2: INTERVJUGUIDE	70
9.3 VEDLEGG 3: TILRÅDNING FRA NSD/SIKT	73

1 Sammendrag

Dette er en masteroppgave som omhandler forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning som bor i bofellesskap. Målet er å belyse hvordan miljøpersonell opplever å forebygge og gjennomføre ulike former for tvangstiltak. Tvangsvedtak som er gitt personer med psykisk utviklingshemning vil være vedtatt gjennom helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9.

Problemstillingen for min studie er: *Hvordan opplever miljøpersonell å forebygge og å gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning som bor i bofellesskap?*

Det ble foretatt en kvalitativ undersøkelse, med halv-strukturerte individuelle intervju og fokusgruppeintervju som metode. Det ble gjennomført ett individuelt intervju og to fokusgruppeintervju, med totalt seks informanter fra tre ulike bofellesskap i to ulike kommuner. Tematisk analyse er brukt for å gjennomgå intervju og hente frem funn.

Resultatene viser til forhold som er med på å påvirke hvordan miljøpersonalet opplever å forebygge og gjennomføre tvangstiltak overfor personer med psykisk utviklingshemning. Det vises til at erfaring og kjennskap til bruker og tvangsvedtak bidrar til å gjøre opplevelsen med å utøve tvang lettere. Det trekkes også frem at jevnlig og grundig opplæring er med på å gjøre miljøpersonalet mer trygge i utførelsen av tvangstiltak. Opplæring vil også sikre mer forsvarlige tjenester overfor personer med psykisk utviklingshemning (Helsedirektoratet, 2015b). Det trekkes også frem hvordan kommunikasjon og refleksjon kan innvirke på miljøpersonalets opplevelse ved å gjennomføre tvangstiltak. Det pekes særlig på et større behov for å ha tilbud om strukturert refleksjon, og viktigheten av å fange opp miljøpersonell som opplever utøvelse av tvang som ubehagelig.

2 Introduksjon

I denne oppgaven rettes søkelyset på miljøpersonell sin opplevelse når det forebygges for og gjennomføres tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning som bor i bofellesskap.

2.1 Innledning og formål med oppgaven

I møte og samarbeid med personer med psykisk utviklingshemning og deres pårørende, skal det ytes forsvarlig helsehjelp gjennom de helse- og omsorgstjenester som dem er i kontakt med (Helsedirektoratet, 2021). Det gjelder også når det er snakk om å skulle utøve tvang. Utøvelsen av tvang og makt skal alltid være «faglig og etisk forsvarlig» (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-5). For at en ansatt i en bolig skal kunne utøve tvang overfor personer med psykisk utviklingshemning kreves det at brukeren har et vedtak med hjemmel i lov fra helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9 (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011). I 2021 kom en ny veileder for å sikre gode liv for personer med psykisk utviklingshemning. Veilederen ble utarbeidet etter at det var kommet frem flere utfordringer knyttet til den helsehjelp som gis til personer med psykisk utviklingshemning og deres pårørende. Noen av områdene som nevnes er opplæring, individuell tilpasning av tjenestene, og dokumentasjon og evaluering av tiltak. Formålet med veilederen er å sikre mer samordnet praksis i alle kommuner, praksis som er basert på kunnskap (Helsedirektoratet, 2021).

Et vedtak om tvang og makt gjennom helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9 gis kun til personer som har fått diagnosen psykisk utviklingshemning (Helsedirektoratet, 2015b). Å utøve en forsvarlig praksis innebærer at den helsehjelpen som gis bygges på faglig kunnskap og relevante lovverk og retningslinjer (Helsedirektoratet, 2021). Faglig kompetanse vil si den evnen miljøpersonell har for å kunne forstå og forholde seg til de ulike krav som de møter gjennom yrket eller arbeidsstedet (Røkenes & Hanssen, 2012). I arbeid med mennesker kreves det at miljøpersonell mestrer å skape relasjoner til dem de møter, at det såkalt besittes en form for relasjonskompetanse. Det vil si at i en yrkessammenheng forstår og samhandler miljøpersonale godt med dem de møter, og at de klarer å skape en relasjon, vedlikeholde en relasjon og avslutte en relasjon på en god måte (Røkenes & Hanssen, 2012). For at praksis kan kalle seg faglig forsvarlig er det å kunne etisk reflektere grunnleggende, og det innebærer at det enkelte miljøpersonale

skal kunne begrunne sine handlinger i møte med personer med psykisk utviklingshemning (Røkenes & Hanssen, 2012).

Formålet med masteroppgaven er å se nærmere på miljøpersonell sine opplevelser med å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning som bor i ulike former for bofellesskap. Miljøpersonell består av ulike former for stillingstitler som de ansatte i disse bofellesskapene har. Jeg har valgt begrepet miljøpersonell da mine informanter har fire ulike stillingstitler, og jeg anser at begrepet miljøpersonell omfavner alle de ulike titlene på en best mulig måte (Husum et al., 2018). Jeg vurderte også begrepet ansatt, men synes at det blir et for vidt begrep.

For å få en forståelse av opplevelse av tvang og makt er det kunnskapsbringende å fange opp hvordan miljøpersonell opplever å utøve det (Dragsten & Søndena, 2014). Jeg har selv erfaring som miljøterapeut i møtet med personer med psykisk utviklingshemning, og har erfaring med å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak. Dette har gitt meg kjennskap og interesse for temaet. Det er de ansatte i boliger der personer med psykisk utviklingshemning bor, som forebygger og gjennomfører tvangsvedtak. Det vil derfor være relevant å finne deres syn på bruk av tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning (Dragsten & Søndena, 2014).

2.2 Personer med psykisk utviklingshemning

Personer med psykisk utviklingshemning er en svært mangfoldig og sårbar gruppe, og det finnes ulike alvorlighetsgrader. Det er en tilstand som ofte inntar og oppdages tidlig, og den påvirker den kognitive, sosiale og den praktiske funksjonen til personen (Helsedirektoratet, 2021). I ICD-10 er det gitt en utdypende beskrivelse av hva som må være til stede for at diagnosen psykisk utviklingshemning kan settes. Psykisk utviklingshemning er en «tilstand av forsinket eller mangelfull utvikling av evner og funksjonsnivå, som spesielt er kjennetegnet ved hemming av ferdigheter som manifesterer seg i utviklingsperioden, ferdigheter som bidrar til det generelle intelligensnivået, f.eks. kognitive, språklige, motoriske og sosiale» (World Health Organization, 1999).

De ulike gradene som ICD-10 skiller mellom er lett, moderat, alvorlig og dyp grad, og graden av utviklingshemning den enkelte har vil i stor grad være med å påvirke personens selvstendighet og avhengighet til andre (Helsedirektoratet, 2021). For å oppfylle vilkåret til å ha vedtak etter helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9 skal

diagnosen psykisk utviklingshemning være fremtredende. Dette gjelder uavhengig av graden. Det innebærer at reglene som gjelder etter kapittel 9, omhandler kun personer med psykisk utviklingshemning (Helsedirektoratet, 2015b).

Graden av psykisk utviklingshemning som den enkelte bruker har vil påvirke flere forhold. Kommunikasjon i møte med brukeren, vil i stor grad variere avhengig av hvilken grad utviklingshemning som er gjeldene (Berge & Ellingsen, 2015). Graden av utviklingshemning og situasjonen til den enkelte bruker vil påvirke deres evne til å ta egne valg og se konsekvenser de enkelte valgene har. Likevel, skal det uavhengig av grad tilrettelegges for brukervedvirkning når tvangsvedtak utarbeides.

Selvbestemmelse til brukeren kan begrenses dersom andre hensyn veier tyngre, som hensyn til samfunnet, andre personer og personen selv (Helsedirektoratet, 2015b). Jo mer brukeren forstår av valg og konsekvenser, jo mer skal til for at miljøpersonell kan gripe inn (Linde & Owren, 2017). For at jeg ikke skulle innhente sensitiv informasjon om brukerne, er det ikke blitt spurt om alvorlighetsgrad på diagnosen til brukeren vedtaket gjelder.

2.3 Hva er tvang og makt?

Helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9 er en fortsettelse og utvidelse av sosialtjenesteloven kapittel 4A. Ved lovendring ble det gjort en utvidet betegnelse av hva som inngår i begrepet tvang (Dragsten & Søndena, 2014). Ifølge Helse- og omsorgstjenesteloven §9-2, så er tvang og makt «tiltak som brukeren eller pasienten motsetter seg, eller tiltak som er så inngripende at de uansett motstand må regnes som bruk av tvang eller makt» (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-2).

I §9-2 om lovens virkeområde fremmes det at «alminnelige oppfordringer og ledelse med hånden eller andre fysiske påvirkninger av liknende art regnes ikke som bruk av tvang eller makt» (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-2). Det er altså godtatt at tjenesteytere bruker former for verbale og fysiske virkemidler overfor personer med psykisk utviklingshemning uten at det blir ansett som tvang og makt. Dette kan ofte være for å sette grenser eller styre personens handlinger eller atferd (Helsedirektoratet, 2015b). Former for fysiske virkemidler som ikke regnes for tvang er eksempelvis håndledelse, og å veilede gjennom plassering eller på andre måter. Dette er særlig aktuelt for de tjenestemottakerne som har vanskeligheter med å enten «oppfatte eller forstå verbal kommunikasjon» (Helsedirektoratet, 2015, s. 54).

For å kunne bruke tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning skal man se det i sammenheng med personen sin livssituasjon (Helsedirektoratet, 2015b). Vilåårene for å ha et tvangsvedtak skal kontinuerlig vurderes om fortsatt er til stede og hvilke konsekvenser det har for personen vedtaket gjelder. Det skal dermed avbrytes straks vilåårene for tiltakene ikke lenger anses å være til stede, eller dersom man ser at tiltakene ikke har de forutsatte konsekvensene som er tenkt, eller har noen uforutsette negative virkninger (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, 9-9).

2.4 Gjennomføring av tvangsvedtak

Et tvangsvedtak blir gitt med det formål å hindre skade, enten om dette gjelder skade på personen selv, andre eller omgivelser. Skade rommer både den fysiske og psykiske skaden som kan oppstå (Helsedirektoratet, 2015b). Kapittel 9 i helse- og omsorgstjenesteloven viser til regler som skal hindre en slik skade, og det å kunne forebygge og begrense utøvelse av tvang og makt (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-1). For å kunne gjennomføre et tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning, krever det at visse vilkår er oppfylt. Det første vilkåret er at det skal være forsøkt å forebygge, altså å utprøve andre løsninger enn tvang og makt. Dersom miljøpersonalet ikke forsøker å forebygge krever dette en særlig begrunnelse (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-5). Kriteriet «Ultimum remedium» skal alltid overholdes når man arbeider med tvang og makt. Det innebærer at bruk av tvang og makt skal bli ansett som en siste utvei, og at andre alternative tiltak først skal være forsøkt (Dragsten & Søndena, 2014).

Gjennom helse- og omsorgstjenesteloven §9-10 har miljøpersonell plikt til å dokumentere og føre journal når det gjennomføres tiltak etter et tvangsvedtak. Reglene for dokumentasjon følger av helsepersonelloven kapittel 8 (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-10). Det andre vilkåret for å kunne utøve tvang og makt, som er nevnt innledningsvis, er at det er forsvarlig og utøves kun når det anses som nødvendig. I tillegg fremmes det at tvang og makt utøves kun «for å hindre eller begrense vesentlig skade» (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-5). I vurderingen av om å utøve tvang og makt på den enkelte person med psykisk utviklingshemning er forsvarlig, skal man se på «hvor inngripende tiltaket er» for personen (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-5). Tiltakene som iverksettes skal anses som å være et behov og i samsvar med det formål det er ment for. Det innebærer at miljøpersonell

ikke kan gjøre mer enn det som anses som nødvendig i den enkelte situasjon (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-5).

I helse- og omsorgstjenesteloven §9-5, vises det til tre ulike tilfeller som oppfyller kravet for miljøpersonell å kunne bruke tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning. Det første er for å avverge skade i nødssituasjoner. Det andre er å planlegge tiltak for å hindre skade når nødssituasjoner er gjentakende. Den siste situasjonen som oppfyller vilkåret, er for å dekke ulike grunnleggende behov som personen har. Dette gjelder å dekke «behov for mat og drikke, påkledning, hvile, søvn, hygiene og personlig trygghet». Begrepet personlig trygghet innebærer også behovet personen har for at det skal være kvalifisert personal med gode opplærings- og treningstiltak (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-5). I helse- og omsorgstjenesteloven §9-4 fremmes det at kommunen skal tilrettelegge for «minst mulig bruk av tvang og makt», og det skal også være gitt nødvendig opplæring på bakgrunn av lovens §8-1, som ved iverksettelse av tiltak innebærer faglig veiledning og oppfølging (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011 §9-4).

Gjennom helse- og omsorgstjenesteloven §9-9 fremmes det at den som vedtaket gjelder har en rett på å ha personal som er kvalifisert til å gjennomføre vedtaket. Det skal alltid være to personer til stede når et tvangsvedtak iverksettes, med mindre «dette ikke er til ugunst for brukeren» (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-9). At det er to miljøpersonale som gjennomfører tvangstiltak skal «styrke tjenestemottakerens rettsikkerhet ved bruk av tvang», og det vil bidra til å sikre at de tjenestene som utøves er forsvarlig (Helsedirektoratet, 2015b, s. 103). Når et tvangsvedtak iverksettes skal det i utgangspunktet alltid være minst ett personal som har en dispensasjon for å gjennomføre tvangsvedtaket (Helsedirektoratet, 2015b). Alle som har «*bestått utdanning i helse-, sosial- eller pedagogiske fag på høyskolenivå*» vil i kraft av sin treårige høyskoleutdanning ha dispensasjon (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-9). I særlige tilfeller kan dispensasjon gis til noen som ikke oppfyller kravet for utdanning. Dette søkes om og utdeles av statsforvalteren (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-9). I vurderingen om å gi dispensasjon vil det legges vekt på de kvalifikasjonene som anses nødvendige for at tiltak kan gjennomføres forsvarlig, som vil avhenge av vedtakets omfang. Erfaring med og trygghet mellom tjenestemottaker og miljøpersonell legges ofte til grunn for avgjørelsen (Helsedirektoratet, 2015b).

2.5 Brukermedvirkning

Gjennom århundre har personer med psykisk utviklingshemning blitt utsatt for flere former for diskriminering og overgrep (NOU 2016:17). I løpet av de siste tiårene har det vært samfunnsmessige endringer i hvordan tjenesteytere arbeider med brukere i ulike helsetjenester. Det har vært et økt fokus på brukermedvirkning, og menneskerettigheter har fått et større rettmessig grunnlag. Dette har bidratt til å endre synet på bruk av tvang (Husum et al., 2018). Gjennom forskning vises det at det er store variasjoner i hvordan utøvelsen av tvang praktiseres i ulike land, men at det også er lokale variasjoner innad i et land (Bowers et al., 2004; Husum et al., 2018).

Personer med psykisk utviklingshemning vil ofte ha vansker med å forstå konsekvenser til deres handlinger og å kunne se hva som er til deres beste. Tjenesteytere som er i møtet med denne gruppen, kan dermed møte flere dilemma når det kommer til tilrettelegging av brukermedvirkning og bruk av tvang og makt (Mørch et al., 1998). Brukermedvirkning er et særlig aktuelt tema når man omtaler personer med psykisk utviklingshemning, og det skal alltid vurderes i hvilken grad personen er i stand til å medvirke i utøvelsen av de konkrete tiltak som angår dem (Helsedirektoratet, 2015b). Personer med psykisk utviklingshemning skal ha rett til å ta egne valg så langt det lar seg gjøre over sitt eget liv, og tiltak skal utvikles i samarbeid med den enkelte (Helsedirektoratet, 2015b). I helse- og omsorgstjenesteloven §9-3, fremmes nettopp denne viktigheten av at tjenestetilbudet tilrettelegges og gjennomføres i samarbeid med personen selv (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-3).

De tiltak og de tjenestene som gis skal vise respekt overfor personen og skal i den grad det er mulig henge sammen med personens selvbestemmelsesrett (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-1). Den helsehjelp som utøves overfor personer med psykisk utviklingshemning skal ikke foregå på «en nedverdiggende eller krenkende måte». (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-1). Likevel kan ikke et regelverk anses som tilstrekkelig vern for å hindre at personer med psykisk utviklingshemning blir behandlet på en slik måte. Beskyttelsen ligger hovedsakelig i de holdningene og verdiene den enkelte ansatte, institusjonene og samfunnet besitter (Helsedirektoratet, 2015b).

2.6 Tidligere forskning

For å finne frem til tidligere forskning rundt temaene jeg tar opp i min masteroppgave, foretok jeg flere søk. Gjennom søkeprosessen benyttet jeg meg av databaser som «Oria.no», «Idunn.no» og «tvangsforskning.no», som også er kalt «tvangspub». Jeg foretok også noen søk på internasjonale databaser som «scopus.com» og «Academic Premier Research». Jeg brukte begreper som «bruk av tvang», «tvangsbruk», «tvangsvedtak», «tvang og psykisk utviklingshemning» og «tvang og psykisk utviklingshemmede». Ved hvert søk avgrenset jeg til artikler som er publisert i løpet av de ti siste årene og som er fra fagfellevurderte tidsskrifter. Det ble satt opp et skjema som viser til søkestrategien som ble brukt for den tidligere forskningen som er trukket frem, jf. vedlegg 1.

Tabell 1: PICO-skjema ble brukt for å finne frem til aktuelle søkeord:

Tabell 1: PICO-skjema

Populasjon/pasient/problem Hvem/Hvilke	Intervensjon Hva	Sammenlikning Alternativer	Resultater
Hvem er du interessert i?	Hvilke tiltak omhandler det?	Hvilke alternativer har tiltaket?	Hvordan kan tiltaket påvirke ulike utfall?
Miljøpersonell som jobber med personer med psykisk utviklingshemning	Opplevelse og erfaring ved iverksettelse av tvangsvedtak	Forebygging før selve hendelse Forebygging generelt	Reaksjon
Miljøpersonell Tjenesteyter Utviklingshemning Psykisk utviklingshemning Mental disorder Mental retardation Professional	Tvang Makt Tvangsvedtak Tvangsbruk Power Force Coercion	Forebygging Alternative tiltak Kommunikasjon Prevention Communication	Opplevelse Erfaring Professionals experience Reaction Professional perspective Experienc*

Dragsten & Søndena (2014) sin studie omhandler fagpersonell sin forståelse til den økte tvangsbruk overfor personer med utviklingshemning. Informantene var 189 tjenesteytere fra 23 ulike boliger i Sør-Trøndelag som svarte på et spørreskjema, mens 17 fylkesmenn i hele landet besvarte de samme spørsmålene gjennom et intervju over telefon. Resultatene viste at økningen i tvangsbruk er en følge av «økt kunnskap, høyere etisk bevissthet og endringer i lovreglene» (Dragsten & Søndena, 2014, s. 30). I løpet av de siste tiårene har det vært en del systematiske endringer når det gjelder tvangsvedtak for personer med psykisk utviklingshemning, som at prosedyrene for å søke vedtak om tvang og rapportere om tvang har blitt enklere. Studien ser på dette som en forklaring til at det har vært en økning i antall personer med psykisk utviklingshemning som har vedtak og økt tvangsbruk (Dragsten & Søndena, 2014). Resultatene viser også at de fleste av informantene mener at tidligere underrapportering og endringer i holdninger til tjenesteytere har vært utslagsgivende for økningen i tvangsvedtak. Studien finner også noen forskjeller mellom svarene til tjenesteyterne og fylkesmennene. Fylkesmenn svarte i større grad at tidligere underrapportering var en årsak, mens tjenesteyterne i større grad så på dårlig bemanning som et svar på økningen (Dragsten & Søndena, 2014). På spørsmål om hva de tror om fremtiden, svarte et større antall tjenesteytere at de tror det vil bli nedgang i tvangsvedtak i forhold til fylkesmennene. Blant tjenesteyterne rapporterte 40% at de har endret praksis etter det ble gitt tvangsvedtak på brukeren, og det vises at det er et sterkere faglig engasjement for dem som har endret praksis (Dragsten & Søndena, 2014).

Linde & Owren (2017) retter søkelyset mot når, hvordan og hvorfor tjenesteytere som jobber overfor personer med psykisk utviklingshemning tar i bruk insisterende praksis. Insisterende praksis kan sies å være måter der det gripes inn i personens selvbestemmelsesrett uten at det regnes som tvang, men at det likevel er i mot personens vilje (Linde & Owren, 2017). Det var 140 informanter som besvarte spørsmål og utdypet i tekst gjennom gruppebaserte forskningsintervju. Denne studien er relevant forskning for min oppgave da alle informantene mine viser til at det forsøkes alternative tiltak før tvang iverksettes. Studiens resultat fremmer viktigheten med å gi personen med psykisk utviklingshemning valg, og informantene drøfter årsaken til at de går inn med insisterende praksis som er mot personens viljeuttrykk. De fant at insisterende praksis kan være bra da det kan avverge mer inngripende tiltak. Forfatterne trekker avslutningsvis frem fire faktorer som de mener er avgjørende for når og hvorfor det

brukes insisterende praksiser. Første pekes det på å avhenge av den enkelte tjenesteyter sin erfaring og kjennskap til personen, og deres evne til å forstå brukeren og deres uttrykk. For det andre er evnen tjenesteyterne har til å reflektere over seg selv og egen praksis avgjørende. Her pekes det på viktigheten av at alle tjenesteyterne har felles forståelse. Neste faktor er, tjenesteyterens evne til å analysere situasjonen og om de ulike hensynene de tar er aktuelle. Det innebærer å veie konsekvensene om å gripe inn eller ikke gripe inn i personens selvbestemmelse. Sist er evnen tjenesteyterne har til å tilpasse seg til de rammer som er utarbeidet, og at alle tjenesteytere arbeider slik som er planlagt. Mestrer tjenesteyterne disse fire punktene sikrer det i større grad en forsvarlig praksis (Linde & Owren, 2017).

Askheim (2020) sin studie ser på i hvor stor grad brukermedvirkning tilrettelegges for i praksis innenfor ulike helsetjenester. Her omtales tjenesteyterne som bakkebyråkrater, og forklares som dem som står i direkte kontakt med brukerne (Askheim, 2020). Denne studien består av data fra 8 fokusgruppeintervju med mellom 3-5 deltakere i hvert intervju. Informantene fra bofelleskap for mennesker med psykisk utviklingshemning fremmer at et vanlig dilemma de opplever å stå overfor er mellom retten til selvbestemmelse, og når det anses som nødvendig å gripe inn. Bofellesskapene fremmer også at det er vanskelig å tilrettelegge for individuelle hensyn og aktiviteter, som gjør at boligen får et større preg av å være en institusjon. Informantene fremmer at den enkelte bruker sin funksjonsevne påvirker rom for brukermedvirkning. De trekker frem kjennskap og å vite hvordan man kommuniserer med den enkelte bruker som avgjørende for at brukeren får medvirke. Det er også viktig at de ansatte i boligene er bevisst på at de fort kan bli påvirket av rutiner, og reflektere over i hvilken grad de tar styring. Gjennom funnene kommer det frem at organisatoriske faktorer er med på å påvirke i hvilken grad brukermedvirkning tilrettelegges for i praksis (Askheim, 2020). Blant annet er mangel på ressurser, da særlig knyttet til individuell tilrettelegging av aktiviteter for brukeren avgjørende. En ting studien avslutningsvis peker på er at det er svært relevant for fremtidig forskning å se på hvordan tjenesteytere utøver sitt faglige skjønn og hvilke hensyn de tar før en avgjørelse tas i rollen som bakkebyråkrater. Det inkluderer å se på de ulike strategiene og de såkalt «myke» styringsteknikkene som brukes av tjenesteyterne. Studien viser at det å ha et økt fokus på mulighetsrommet og en utvikling av refleksjon og bevissthet på de valg og praksis en tjenesteytere har, er viktig for fremtidig forskning og utvikling av fagfeltet (Askheim, 2020).

Som jeg ser både gjennom mine egne søk, og som som den tidligere forskningen jeg har studert viser til, er det mer forskning knyttet til psykisk helsevern enn det er til personer med psykisk utviklingshemning når det gjelder tjenesteytere sin opplevelse og erfaring med å bruke tvang og makt. Å se på hvordan tvang oppleves og erfares, uavhengig om det er bruker, pårørende eller ansatte sin opplevelse, har fått et økt fokus i nyere tid, men det er særlig knyttet til andre helsetjenester som psykiatri, rusomsorgen og demente. Før jeg foretok en avgrensning til fagfelleverderte artikler, så jeg at det i de siste årene er skrevet en del masteroppgaver om temaet tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning.

Gjennom Dragsten & Søndena (2014) sin studie fant de at tvang og makt er et aktuelt tema som har stor relevans for fagfeltet. Annen forskning viser til at bruk av tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning er et fagområde som har behov for mer forskning og kunnskap da det er et sårbart tema (Berge & Ellingsen, 2015). Mer kunnskap på området rundt tvang og makt kan være med å øke bevisstheten til ansatte når de bruker tvang (Husum et al., 2018). Om miljøpersonell klarer å oppdage at noe i praksis er problematisk, er det slik lettere for at praksis kan endres og for å kunne bedre kvaliteten på tjenestene (Husum et al., 2018). I Dragsten og Søndena (2014) sin artikkel fremmes det avslutningsvis at et kunnskapshull knyttet til utøvelse av tvang overfor personer med psykisk utviklingshemning, er hvordan det oppleves å bruke tvang. Her viser de både til brukeren, pårørende og tjenesteytere sine opplevelser ved utøvelse av tvang (Dragsten & Søndena, 2014).

2.7 Problemstilling og forskningsspørsmål

Gjennomgang av tidligere forskning på området viser til at det er et kunnskapshull når det kommer til hvordan ansatte opplever å utøve tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning (Dragsten & Søndena, 2014). Jeg ønsker i denne masteroppgaven å utvikle mer kunnskap om dette. Dermed lyder problemstillingen følgende:

Hvordan opplever miljøpersonell å forebygge og å gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning som bor i bofellesskap?

Mine forskningsspørsmål er følgende:

1. *På hvilken måte kan miljøpersonell sin kompetanse og erfaring påvirke deres opplevelse med å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak?*
2. *Hvilke forhold kan være med å påvirke miljøpersonell sin opplevelse av trygghet ved forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak?*
3. *Hvordan kan kommunikasjon i forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak påvirke miljøpersonalets opplevelse?*
4. *På hvilken måte kan refleksjon rundt utøvelse av tvang og makt påvirke miljøpersonalets opplevelse?*

3 Teori

I denne delen av oppgaven skal jeg trekke frem maktteori og kommunikasjonsteori. Gjennom maktteori pekes det på viktigheten av å møte brukeren som et subjekt i det profesjonelle møtet. Jeg har så valgt å se på makt gjennom Foucault sitt perspektiv, som viser til at makt kan utøves både gjennom strukturer og på individnivå (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Gjennom kommunikasjonsteori vises det til forhold som kan påvirke kommunikasjonen mellom mennesker. Jeg trekker frem Habermas sin teori om kommunikativ handling som illustrerer hvordan vi kan forstå andre sine motiver for kommunikasjon (Røkenes & Hanssen, 2012). Både Foucault og Habermas sine teorier er egnet til å få en forståelse av de sosiale institusjoner i samfunnet. Foucault viser hvordan makt kommer frem gjennom institusjoner ved at mennesker deles inn i grupper, basert på kvaliteter hos den enkelte (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Mens Habermas viser til at institusjoner definerer ulike grupper mennesker, som igjen er med på å påvirke kommunikasjonen og samhandlingen som er knyttet til institusjonen (Baxter, 2011). Teoriene bidrar til å forstå og forklare hvordan miljøpersonell opplever å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning som bor i bofellesskap.

3.1 Maktteori

Det er flere forhold som henger sammen med makt. Eksempelvis vil relasjoner, posisjoner og økonomi påvirke maktforholdet i samhandling mellom to personer eller ulike grupper mennesker (Hutchinson & Oltedal, 2017). Det vil være noen grupper som har mer makt enn andre i samfunnet. Makt og tilgang til ressurser er nært knyttet. Det gjør at de gruppene med mer makt har flere ressurser til å klare seg bedre i livet (Hutchinson & Oltedal, 2017). Makt mellom mennesker kommer til uttrykk på ulike vis,

og vil kunne bidra til diskriminering av mennesker. Personer som over tid opplever seg diskriminert i samfunnet vil kunne utvikle en følelse av avmakt, som igjen gjør det vanskeligere for personene å skaffe seg ressurser til å komme ut av avmaktsposisjonen (Hutchinson & Oltedal, 2017). Empowerment er et viktig begrep innenfor alt sosialt arbeid. Det innebærer at forhold skal legges til rette for at mennesker blir oppfattet som aktivt handlende subjekt, hjelpe dem å etablere motmakt og hjelpe dem til å se deres ressurser (Hutchinson & Oltedal, 2017). For personer med ulike former for funksjonshemninger, som personer med psykisk utviklingshemning i bofellesskap, vil det være ulike barrierer i de samfunnsmessige strukturene som er med på å ekskludere dem fra å ta valg eller å delta i samfunnet. Det har i senere tid blitt et økt fokus på å tilrettelegge for alle gruppene i samfunnet, og rettigheter for personer med funksjonshemninger har økt i stor grad. Særlig med hensyn på brukeres rett til å medvirke i sitt eget tjenestetilbud (Husum et al., 2018; Hutchinson & Oltedal, 2017). Dette skal bidra til at alle grupper er likestilte i samfunnet og har på lik linje som andre mulighet til å delta på samfunnets ulike arenaer (Hutchinson & Oltedal, 2017).

3.1.1 Foucaults maktteori

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i Foucault sin teori om makt. I følge Foucault handler utøvelse av makt om påvirkning av «individer, deres handlinger og deres selvpoppfattelse» (Mik-Meyer & Villadsen, 2007, s. 20). Foucault viser til at erkjennelsen av oss selv som mennesker alltid er forbundet med makt, og så på makt som noe som er produktivt. Den produktive makten går ut på å skape eller bedre kvaliteter og egenskaper hos det enkelte individet (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). I et bofellesskap for personer med psykisk utviklingshemning kan utøvelse av makt bidra til å sikre god livskvalitet for brukerne. Utøvelse av tvang og makt skal kun gjøres når det er nødvendig, og det skal være til det beste for brukeren (Helsedirektoratet, 2015b). Foucault viser at gjennom et moderne liberalt samfunn er maktutøvelse skapende. En moderne liberal stat vil være «totaliserende» ved å dele grupper av mennesker inn i bestemte kategorier, og vil være «individualiserende» ved å rette seg mot det enkelte individ (Mik-Meyer & Villadsen, 2007, s. 17). Ifølge Foucault er makt alltid til stede i en relasjon (Hutchinson & Oltedal, 2017).

I moderne maktteori vises det til sammenhengen mellom makt og kunnskap, og Foucault rettet sitt fokus mot å problematisere institusjoner man finner i samfunnet (Healy, 2000). Han peker på at gjennom ulike institusjoner blir mennesker «gjort til

gjenstand for makt og kunnskap» (Mik-Meyer & Villadsen, 2007, s. 22, *egen oversettelse*). Foucault er svært opptatt av tre analytiske dimensjoner for å forklare sin maktteori. Her ser han både på forholdet mellom makt og kunnskap, og hvordan dimensjonene påvirker hvordan mennesker ser seg selv som subjekt. De tre analytiske dimensjonene som Foucault trekker frem, består av diskursen, makt og makt-teknologier, og selvteknologier. Han viser til hvordan diskurser oppstår gjennom språkets makt, og sier at språket vårt blir styrt av ulike regler for hva som er passende å si i den bestemte kontekst (Healy, 2000; Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Språkets makt kan være en utfordring i møte mellom miljøpersonale og personer med psykisk utviklingshemning, da partene har svært ulike kommunikative forutsetninger (Berge & Ellingsen, 2015; Mik-Meyer & Villadsen, 2007).

Foucault snakker om diskursanalysen. Den består av diskurs, utsagn og diskursformasjon. Diskurs innebærer det antall utsagn som deles i den gitte kontekst. Utsagn oppstår ved å «frembringe objekter, etablere subjektposisjoner og inngå i begrepsnettverk» (Mik-Meyer & Villadsen, 2007, s. 25, *egen oversettelse*). Gjennom diskursformasjon knyttes diskursen og utsagnene til de reglene som er gitt. Den viser sammenhengen enkelte utsagn har til tidsrommet, konteksten og personen (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Miljøpersonell vil gjennom den rådende diskurs bli påvirket i samhandlingen og møtet med personer med psykisk utviklingshemning. Den diskursen som er gjeldene vil påvirke vår oppfattelse av verdenen (Hutchinson & Oltedal, 2017).

I den andre dimensjon av de analytiske dimensjonene har vi makt og makt-teknologier. Det innebærer ulike prosedyrer som styrer individet, og viser til at institusjonalisert makt skjer ved eksempelvis fordeling av rom og individer. Bofellesskap for personer med psykisk utviklingshemning må legge til rette for felles og individuelle hensyn for brukerne. Bofellesskapene kan sies å være institusjonaliserte, særlig i forhold til hvordan tjenesteytere griper inn i brukernes hverdag (Askheim, 2020). Makt-teknologiene som Foucault snakker om, forsøker å styre individer sin atferd, sette bestemte mål og kontrollere dem. De gjør subjektet til et objekt, og bidrar til utforming av diskursen (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Måten vi snakker på vil være med på å styre andre, uavhengig om det er kollegaer eller brukere (Karlsen og Villadsen, 2007 i Mik-Meyer & Villadsen, 2007).

Den tredje og siste dimensjonen handler om selvstyring og selvteknologier, som vil si ulike teknologier og prosedyrer som er med på å forme oss selv og gjøre oss i stand til å reflektere over oss selv i samspill med andre, og institusjonen vi er en del av i et samfunn (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). For miljøpersonell vil det være viktig å kunne reflektere over hvorfor og når det gripes inn. Miljøpersonell sin refleksjon over seg selv er viktig for å kunne oppdage hvordan man er i møte med brukeren, og for å se om rutiner og holdninger på arbeidsplassen påvirker hvordan personale samhandler med personer med psykisk utviklingshemning (Askheim, 2020; Linde & Owren, 2017).

3.2 Kommunikasjonsteori

Gjennom arbeid med andre mennesker er det å kunne kommunisere på en god måte en viktig ressurs (Røkenes & Hanssen, 2012). «Gjennom kommunikasjon er vi med på å skape eit bilete av oss sjølve og kvarandre» (Hutchinson & Oltedal, 2017, s. 67). Jeg har valgt å se på kommunikasjonsteori i tilknytning til denne oppgaven, da miljøpersonale vil kommunisere med både kollegaer og brukere gjennom forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak. Når vi kommuniserer med andre, gjør vi det med utgangspunkt i situasjonen. En svikt i kommunikasjonen mellom partene kan føre til at den gitte situasjon tolkes ulikt (Hutchinson & Oltedal, 2017). Kommunikasjonen avhenger også av dem du møter. I en profesjonell kommunikasjon, altså mellom tjenesteyter og tjenestemottaker, skal tjenesteyteren tilrettelegge for at tjenestemottakeren møtes som et subjekt (Mandal & Nyhus, 2006).

Kommunikasjonsteori kan knyttes sammen med relasjonskompetanse, som nevnes innledningsvis som en del av den faglige kompetansen en fagperson skal besitte i arbeid med mennesker. For å kunne skape og vedlikeholde gode relasjoner, så kreves det evne til å kommunisere og samhandle med andre. Når man samhandler med andre skal man forsikre at det ikke krenker dem man møter (Røkenes & Hanssen, 2012). Ved siden av at det er viktig at fagpersonen har relasjonskompetanse, er evnen til å handle med og for andre like viktig (Røkenes & Hanssen, 2012). Det vil si at miljøpersonell som arbeider i bofellesskap forventes gjennom sin handlingskompetanse å vite hvordan de skal utføre tvangsvedtaket og hvordan de skal gjøre det som anses best for brukeren i den aktuelle situasjonen (Helsedirektoratet, 2015b; Røkenes & Hanssen, 2012). For at man skal kunne benytte seg av disse to kompetansene er man nødt til å møte brukeren som et subjekt. Det innebærer at man respekterer deres integritet og tilrettelegger for at deres rettigheter til selvbestemmelse blir ivaretatt (Røkenes & Hanssen, 2012). En god

fagperson vil inneha en såkalt yrkeskompetanse, som består av handlingskompetanse og relasjonskompetanse (Røkenes & Hanssen, 2012). Etikk er også et viktig element i kommunikasjonsteori. Gjennom etisk refleksjon skal miljøpersonalet kunne si om de i den gitte situasjon handlet rett eller galt, og se på hvorfor det ble gjort slik (Røkenes & Hanssen, 2012).

3.2.1 Habermas sin teori om kommunikativ handling

Jeg har i denne oppgaven også valgt å se nærmere på Jürgen Habermas sin kommunikasjonsteori som i hovedsak knytter kommunikasjon til forståelsen vi har av hverandre. Habermas var opptatt av det sosiale systemet, og ser på livsverden og systemverden som to systemer samfunnet er delt i (Finlayson, 2005). Der livsverden er blitt, gjennom felles normer og verdier, sosialt integrert (Baxter, 2011). I livsverden er målet å forsøke å forstå dem man møter, og det omtales som «det mellommenneskelige kommunikasjonsfellesskapet», i motsetning er systemverden som er preget av makt og hva man tenker er best for seg selv (Røkenes & Hanssen, 2012, s. 35).

Habermas ser på samfunnet som et system bestående av ulike sosiale institusjoner, som bidrar til å definere ulike grupper av samfunnsborgerne og påvirker samhandlingen gjennom normer og verdier som er knyttet til institusjonen (Baxter, 2011). Normer knyttes til de rammer og regler som er gjeldene i institusjonen. Mens verdier henger sammen med de «mål, ideal og prioriteringar» som individet eller institusjonen har, og uttrykkes gjennom miljøpersonale sin samhandling til bruker (Aadland, 2018, s. 35). Dermed, er institusjonens rådende normer og verdier avgjørende for hvordan miljøpersonell samhandler i møtet med brukere (Askheim, 2020; Aadland, 2018).

Habermas skiller mellom kontroll, forståelse og frigjøring som tre ulike erkjennelsesledende interesser for kommunikasjon og handling. Han knytter det til behovet innenfor vitenskap og søk etter ny kunnskap, men det passer svært godt inn å se på det i sammenheng når man arbeider med mennesker (Røkenes & Hanssen, 2012). Hva er grunnen til at vi kommuniserer med andre? Er det fordi vi ønsker å kontrollere eller påvirke noen til å gjøre det vi ønsker, er det for å bedre forstå den man møter eller er det for å frigjøre dem, enten fra den situasjonen de er i eller deres handlingsmønster (Røkenes & Hanssen, 2012). Knyttet til miljøpersonell er Habermas sin teori om kommunikativ handling sentral i møte med personer med psykisk utviklingshemning. Gjennom samhandling med brukeren ønsker miljøpersonalet både å forstå og påvirke

brukerens atferd. Samhandlingen vil i stor grad være preget av bofellesskapets rammer og retningslinjer, samtidig som institusjonens og det enkelte miljøpersonale sine verdier kommer frem gjennom samhandlingen (Røkenes & Hanssen, 2012; Aadland, 2018).

4 Metode

I denne delen av oppgaven vil jeg redegjøre for mitt valg av metode og jeg vil beskrive hvordan jeg har gått frem gjennom hele prosessen for å ivareta transparens, ærlighet og etterprøvbarhet (Dalland, 2017).

4.1 Valg av metode

En kvalitativ forskningsstudie er velegnet til å undersøke studiens problemstilling om miljøpersonell sin opplevelse med å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning som bor i bofellesskap. En kvalitativ studie vil bidra til å belyse informantene sine meninger og deres opplevelse på et spesifikt område (Dalland, 2017). Når man skal undersøke hvordan noen opplever og erfarer «seg selv eller sine omgivelser» er kvalitativ studie og intervju særlig egnet (Thagaard, 2018, s. 53). Gjennom et intervju kan det gis «innsikt i personers opplevelser, synspunkter og selvforståelse» knyttet til temaet som studeres (Thagaard, 2018, s. 12). I studien benytter jeg meg av halv-strukturerte individuelle intervju og fokusgruppeintervju som metode. Halv-strukturerte intervjuer vil åpne for at jeg som intervjuer kan komme med oppfølgingsspørsmål som er spontane og basert på det intervjuobjektene svarer (Thagaard, 2018). Mens et individuelt intervju kan bidra til å fremme den enkelte sin opplevelse, kan et fokusgruppeintervju bidra til å skape en diskusjon og kunne trekke frem ulike meninger rundt det aktuelle tema (Thagaard, 2018). Jeg har gjennomført totalt tre intervju med til sammen seks informanter, der ett er individuelt intervju, og to av intervjuene var fokusgruppeintervju, der det ble samlet to til tre informanter.

4.2 Datainnsamling

Når det skal velges ut informanter, er det viktig at personene som blir utvalgt kan si noe om studiens tema. Det gjøres et strategisk utvalg. Gjennom rekruttering søkes det etter informanter som har «bestemte kunnskaper eller erfaringer» som kan bidra til å dele opplevelser, meninger eller erfaringer om temaet (Dalland, 2017, s. 79). Informantene jeg har valgt å intervju er miljøpersonell som jobber i bofellesskap der de har vedtak for bruk av tvang overfor personer med psykisk utviklingshemning gjennom helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9. Gjennom en strategisk utvelgelse velges informantene

mine ut basert på deres arbeidsplass, og avhengig av om det er knyttet et tvangsvedtak til arbeidsplassen. At informantene har erfaring og opplevelse knyttet til temaet er en styrke ved at det bidrar til å belyse temaet. En svakhet ved å gjøre en strategisk utvelgelse er at når det velges ut informanter, kan det bidra til at kan bli en skjevhet i utvelgelsen (Thagaard, 2018). Eksempelvis vil en svakhet med mine informanter være at alle har svært lang erfaring, og fem av seks informanter er i 100% stillinger. Det bidrar til at opplevelsen til nyansatte og miljøpersonell i mindre stillinger ikke kommer frem.

For å få kontakt med aktuelle informanter kontaktet jeg min tidligere arbeidsgiver som har en oversikt over ulike boliger for personer med psykisk utviklingshemning i samme kommune der de har vedtak for bruk av tvang og makt. Dette skulle bidra til å få meg i gang med rekrutteringsprosessen og i kontakt med informanter til min oppgave. Dette har likhetstrekk med snøballmetoden, som går ut på å kontakte noen som har erfaringer med temaet, som igjen kontakter andre som er aktuelle for studien (Thagaard, 2018). Ledere i boliger ble kontaktet av meg og arbeidsgiver. Jeg fikk avtalt ett intervju nokså raskt, men jeg støtte så på problemer med rekruttering av informanter.

Rekrutteringsprosessen ble svært langtrukken uten mer respons fra ledere som var kontaktet, også etter at jeg og arbeidsgiver purret på dem som var kontaktet. Jeg måtte så selv finne andre måter å rekruttere på. Jeg kontaktet bekjente og fikk dem til å bidra til å rekruttere aktuelle informanter. Her var det noen utfordringer med å oppfylle kravet som jeg etterspurte om at informantene har minst seks måneders erfaring. Jeg kontaktet også andre ledere i andre kommuner som jeg fikk anbefalt av bekjente, men igjen så stoppet det der. Etter hvert klarte jeg å rekruttere nok informanter gjennom bekjente. På de to fokusgruppeintervjuene som er gjennomført er det leder som ble kontaktet, som selv har valgt ut informantene som deltok. Planen var å ha mellom fire til seks informanter, og jeg fikk til sammen seks informanter til både individuelle intervju og fokusgruppeintervju.

For å velge ut informanter var ett inklusjonskriteria at den ansatte har arbeidet i bofellesskapet i minst seks måneder og har erfaring med å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning. Jeg ønsket også at informantene må oppleve å ha nok kjennskap om vedtaket for å kunne forklare hvordan og hvorfor det er tvangstiltak på brukeren.

4.3 Utvalg av informanter

Alle informantene er miljøpersonale med fire ulike stillingstitler som arbeider i ulike former for bofellesskap for personer, i ulik alder, med psykisk utviklingshemming der det er vedtak for bruk av tvang og makt gjennom helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9. Informantene har ulik utdanning og det varierer på hvor lang erfaring de har med tvangsvedtaket til brukeren. Alle informantene arbeider kun med ett tvangsvedtak, og ingen har tidligere erfaring med tvangsvedtak på andre brukere. Noen av informantene har også særlig ansvar knyttet til brukeren og tvangsvedtaket. Informantene arbeider alle i en eller annen form for bofellesskap, og den beboer eller bruker informantene refererer til bor fast i dette bofellesskapet.

Utvalget av miljøpersonale besto av en mann og fem kvinner, der fire av informantene har minst treårig relevant høyskoleutdanning. Det som i hovedsak skiller de ulike stillingstitlene er utdanningen som den enkelte besitter. To av informantene er sosionomer og en er barnevernspedagog. Alle tre har stillingstittel som miljøterapeuter. En av informantene er vernepleier, og dette er en egen stillingstittel. Blant dem som ikke oppfyller utdanningskravet er en helsefagarbeider, som innebærer at informanten har helsefagbrev, mens den siste har ingen relevant utdanning og får da stilling som pleiemedarbeider. Alle informantene, også dem som ikke har treårig relevant utdanning, har fått dispensasjon for å iverksette tvangsvedtaket overfor den brukeren de arbeider med. Fem av informantene er i 100% fast stilling, mens informanten uten relevant utdanning har til sammen omtrent 65% stilling, der noe er vikariat og noe fast. Alle informantene arbeider kun med en person med psykisk utviklingshemning på sin arbeidsplass som har fått innvilget tvangsvedtak, og det er den personen de tar utgangspunkt i når de besvarer spørsmålene som knyttes til erfaringer og opplevelser med tvangsvedtaket. Informantene arbeider på tre ulike boliger i to ulike kommuner, i ett fylke.

I det ene fokusgruppeintervjuet bestående av to personer, i oppgaven kalt for A og B, hadde begge informantene syv års erfaring med tvangsvedtak. Informant A og B tilhører «bolig 1». A er primærkontakt for den personen med psykisk utviklingshemning som deres vedtak gjelder, og har vært primærkontakt de siste fem årene. I det andre fokusgruppeintervjuet var det tre informanter, såkalt D, E og F. Der er D og E i primærteamet til beboer på «bolig 3». Informant D, har over syv års erfaring, E har omtrent fem og et halvt års erfaring, mens informant F har 3 års erfaring. Som nevnt, er

informant A primærkontakt til beboer i «bolig 1», mens informant D og E er i primærteamet til beboer i «bolig 3». En primærkontakt er den tjenesteyteren på boligen eller institusjonen som har et særlig oppfølgingsansvar overfor brukeren, og eventuelt for deres familie og pårørende. Det er den tjenesteyteren som anses å kjenne bruker, og deres hverdag best (Helsedirektoratet, 2015b). De informantene som var primærkontakt til brukeren, hadde også ansvar for å utarbeide vedtaket for tvang og makt til beboeren, og å sende dette for overprøving til statsforvalteren.

I det individuelle intervjuet har informant C, som hører til «bolig 2», to og et halvt års erfaring og ikke noe spesielt ansvar knyttet til bruker. Arbeidsplassen er avlastning og bolig for barn over 16 år, og her omtaler de personen som vedtaket gjelder for bruker i stedet for beboer, som «bolig 1» og «bolig 3» bruker. Brukeren bor der fast, men har kun hatt gyldig tvangsvedtak i noen måneder. Det er likevel blitt arbeidet etter retningslinjer for tvangsbruk i situasjoner der det har vært akutt nødvendig med skadeavvergende tiltak i omtrent et år. Når det kommer til opplæringsprogram, så følger «bolig 2» retningslinjer etter TAM, som står for Terapeutisk Aggresjonsmestring, mens «bolig 1» og «bolig 3», som er bofelleskap for voksne personer med psykisk utviklingshemning, bruker MAP, Møte mot Aggresjonsproblematikk, som opplæringsprogram.

4.3.1 Tabell 2: Skjema over informanter

Her vises en oversikt over den enkelte informant sin kompetanse og erfaring på arbeidsstedet, og hvilket særlig ansvar de har knyttet til bruker og tvangsvedtaket:

Tabell 2: Informanter

Informant	Utdanning	Stilling i %	Erfaring	Ansvar for vedtak/bruker	Bolig
A	Vernepleier	100	7 år	Primærkontakt Utarbeide vedtak	1
B	Helsefagarbeider	100	7 år	Ingen	1
C	Ingen	Ca. 64	2,5 år	Ingen	2
D	Sosionom	100	7 år	Primærteam Utarbeide vedtak	3
E	Barnevernspedagog	100	5,5 år	Primærteam	3

F	Sosionom	100	3 år	Ingen	3
---	----------	-----	------	-------	---

4.3.2 Tabell 3: Skjema over tvangsvedtak og forebyggende tiltak i bofellesskapene

Det har vært nødvendig å innhente hvilke former for tvang som vedtaket består av og hvilke forebyggende tiltak som tas i bruk overfor brukeren, for å se om vedtakets innhold og de forebyggende tiltakene som brukes kan ha påvirkning på opplevelsen. I skjemaet inkluderes en oversikt over hva som inngår i brukeren sitt tvangsvedtak, og det pekes på hva som gjøres for å forebygge. Både de alternative tiltak som tas i bruk før tvang brukes, men også de mer generelle forebyggende tiltak som gjøres i det daglige overfor brukeren. Siste kolonne viser hvordan miljøpersonale kommuniserer med brukeren, både under forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak.

Tabell 3: Tvangsvedtak og forebyggende tiltak

Bolig	Vedtak	Alternative tiltak før tvangsbruk	Forebyggende tiltak	Kommunikasjon
1	2 tiltak - Holding stående - Holding sittende	Kort verbal instruks Plassering	Fjerne ørevoks Bade Tur	Korte instruksjer Enkle setninger
2	2 tiltak - Førings til stol - Avverge blotting	Kort verbal instruks Være to til stede i situasjoner der tvang oftere utløses	Bruker går med stramme klær og flere lag Forklaring	Korte instruksjer Noe tegnspråk
3	4 tiltak - Holding stående - Førings til stol - Holding sittende - Holding i belte/rumpetaske	Plassering 1. Skjerming 2. Lett håndledelse 3. Verbal instruks	Dagsplan Fysisk aktivitet Tilrettelegge for ting som trigger tvangspregget atferd Massasjestol Rette på ting en gang Påminning	Korte instruksjer Enkle setninger

4.4 Utarbeidelse av intervjuguide

Intervjuguiden er blitt utarbeidet med utgangspunkt for å kunne besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene. For å utarbeide intervjuguiden har jeg sett på de aktuelle hjemlene som følger av kapittel 9 i helse- og omsorgstjenesteloven og tidligere forskning som er vist til over. Oppbygging av intervjuguiden er viktig. I hvilken rekkefølge temaene presenteres er med på å påvirke hvordan intervjuet forløper (Thagaard, 2018). Det kan være fordelaktig å starte med nøytrale tema, med spørsmål som er enkle for informantene å svare på. Deretter er det passende å komme inn på temaer som knytter seg til opplevelsen, og som krever at informantene deler mer om seg selv og sine meninger. Avslutningsvis kan det være fint å gå tilbake til nøytrale spørsmål (Thagaard, 2018). Intervjuguiden er fordelt i ulike kategorier, eller såkalte tema, med flere spørsmål under hvert tema. Her er det også mulighet for oppfyllingsspørsmål der det passer eller er behov for utdypning fra det informantene svarer. Oppbyggingen av min intervjuguide hadde de utvalgte temaene i nevnte rekkefølge: Bakgrunn, Tvangsvedtak, Dokumentasjon, Forebygging, Opplæring, veiledning og refleksjon og Avsluttende spørsmål.

Jeg har utarbeidet en intervjuguide for både individuelle intervju og fokusgruppeintervju. Intervjuguidene er så å si identiske, og det er kun formuleringen av spørsmålene som er ulike. Spørsmålene i intervjuguiden skal være relevante for temaet som skal studeres og skal være åpne slik at det ikke påvirker hvordan informantene skal svare på spørsmålet. Spørsmål skal bidra til at det er enklere for informantene å dele om sine opplevelser, og for at det gis «konkrete og utfyllende beskrivelser» om temaene som studeres (Thagaard, 2018, s. 95). Alle spørsmålene som blir stilt skal hindres i å innhente såkalt sensitiv informasjon overfor både informantene og personene de omtaler. Det skal sikre at sensitive brukeropplysninger om personen som har vedtak om bruk av tvang og makt ikke kommer ut, og at deres identitet og personlige opplysninger blir ivaretatt. Dermed er all kjønnsidentifisering, personlig informasjon og stedsgjenkjennelse anonymisert under transkribering, og vil utelates fra materialet.

Spørsmålene er alle knyttet til informantenes opplevelse, erfaring og kompetanse rundt forebygging og gjennomføring av tvangsvedtaket, og blir stilt på en måte som ikke er ledende for hva informantene tenker rundt forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak. Det ble stilt spørsmål knyttet til dokumentasjon om forebygging og

gjennomføring av tvangsvedtak. Det er for å få frem informasjon om hva som vektlegges når det skal dokumenteres etter at det er utøvet tvang og makt overfor brukeren. Under temaet om forebygging spør jeg informantene hvilke tiltak som benyttes før tvangsvedtaket iverksettes, og om de kan gi et konkret eksempel på hvordan de går frem for å forebygge. Jeg har her også tatt med spørsmål knyttet til deres kommunikasjon under forebygging, i møtet med den vedtaket gjelder og til kollegaer. Så går jeg inn på tema om opplæring og veiledning. Her er spørsmålene knyttet til deres opplevelse av opplæring og refleksjon på arbeidsplassen. Avsluttende spør jeg informantene om det er noe mer de ønsker å dele, eller noe de ønsket jeg hadde spurt om knyttet til studiens tema. Se vedlegg 2.

4.5 Gjennomføring av intervju

Jeg opplevde en del forskjeller i gjennomføring av intervjuene. Særlig hvordan noen av spørsmålene ble tolket, og hvor mye informantene sa om de ulike temaene varierte i stor grad. Jeg opplevde at det var vanskeligere å få noen av informantene til å dele om de ulike temaene, enn andre informanter. Gjennom fokusgruppeintervjuene opplevde jeg at det ble belyst flere forhold enn det som kom frem i det individuelle intervjuet, og at informantene her bidro til å utfylle det hverandre sa. Slik kom det frem ulike syn på samme sak, men også en mer helhetlig forståelse av det som ble drøftet. I forkant av intervjuene, forventet jeg at i et individuelt intervju ville det være lettere å dele tanker og meninger om egne opplevelser. Jeg opplevde ikke at det var realiteten. I det individuelle intervjuet synes jeg til tider at det var vanskelig å holde samtalen gående, og informanten svarte for det meste i korte setninger. Dette gjorde at jeg måtte komme med en del oppfølgingsspørsmål for å få informanten til å utdype om temaet. I løpet av fokusgruppeintervjuene måtte jeg også tidvis stille oppfølgingsspørsmål, da informantene gikk utfor tema eller jeg ønsket en utdypning av det de sa for å få en bedre forståelse og for å sikre at jeg forsto hva de mente. Det kan være flere forklaringer på hvorfor jeg til tider opplevde at det var vanskelig å få informantene til å dele om og utdype temaet. For eksempel at det er et tema som kan være vanskelig å snakke om, intervjuguiden sin struktur og spørsmålene sin formulering, men også mine ferdigheter som intervjuer. Jeg opplevde ikke at fokusgruppeintervju var til hinder for at personlige meninger og opplevelser om temaet ble delt, da informantene så ut til å kjenne seg trygge på hverandre.

I de første to intervjuene opplevde jeg meg selv som intervjuer mer deltakende, og samtalen og drøfting rundt de ulike tema var vanskelig å få frem. Jeg synes dette bedret seg noe etter hvert i løpet av intervjuene, og informantene krevde mindre bekreftelse og innspill fra meg for å fortsette å snakke. Min egen deltakelse var noe transkribering gjorde meg mer bevisst på, og i det siste intervjuet klarte jeg som intervjuer å være mindre deltakende som intervjuer, og stilte nærmest kun spørsmålene og oppfølgingsspørsmål. Det at noen av informantene var mer deltakende enn andre i fokusgruppeintervjuene, merket jeg ikke noe særlig til før jeg transkriberte intervjuene. Jeg la da merke til at på noen spørsmål fikk jeg ikke svar av alle informantene. Dette er noe jeg reflekterte over i etterkant om at jeg skulle ha forsikret at alle informantene hadde fått sagt sin mening på hvert spørsmål. I det første intervjuet jeg gjennomførte, opplevde jeg på spørsmål om opplæring og veiledning at en informant trakk inn mer generelt om opplæring hos brukeren, enn særlig knyttet til forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak. Dette gjorde at jeg videre i de neste intervjuene var mer bevisst når jeg formulerte spørsmålet, og tydeliggjorde hva slags informasjon jeg ønsket.

Under alle intervjuene ble det tatt lydopptak, som ble gjort gjennom en app kalt «diktafon» som er tilknyttet Universitet i Stavanger. «Diktafon» sender direkte etter opptak intervjuet til en nettside som heter «Nettskjema.no», som krever et personlig passord for å logge inn. Her oppbevares lydopptakene på en trygg og sikker plass uten tilgang fra andre. Lydopptakene lastet jeg så opp på «Nvivo» som også er en app tilknyttet Universitet i Stavanger, der de blir trygt oppbevart med behov for passord for å få tilgang. Lydopptakene ble slettet etter transkribering.

4.6 Transkribering

Alle intervjuene er blitt grundig transkribert for å hindre at min egen forforståelse påvirker i for stor grad. Forforståelse innebærer at man selv har egne tanker om det eller de tema som det søkes mer kunnskap på, og det er viktig at i en oppgave så tydeliggjøres det hva intervjueren har som ståsted rundt temaet (Dalland, 2017). Min forforståelse kan påvirke de vurderingene som tas gjennom hele prosessen. Derfor har det vært viktig for meg at intervjuene er transkribert grundig og at det i funn-delen trekkes frem direkte sitat fra den transkriberte dataen.

For at jeg skal sikre meg at transkriberingen er gjort så grundig så mulig, så er det jeg som har hørt gjennom intervjuene og transkribert dem. Jeg har da skrevet ned hvert ord som er blitt sagt, og det vil være viktig i den videre prosessen (Dalland, 2017). Da det noen steder har vært utydelig å høre hva informantene sier eller to av deltakerne snakker samtidig, har jeg gått tilbake flere ganger og hørt opptaket på nytt for å sikre at det jeg hører er riktig. Der informantene har fysisk vist noe, for eksempel ble det vist ulike teknikker, da har jeg i de transkriberte intervjuene forsøkt å best mulig huske og forklare hva som ble gjort.

4.7 Mitt eget ståsted og min forforståelse

Som intervjuer når man samler inn data, tolker og vurderer den dataen som er innsamlet er det viktig at man er bevisst sin egen forforståelse, som jeg nevnte over, og det ståstedet man har i forhold til fagområdet (Dalland, 2017). Som nevnt, så har jeg selv erfaring som miljøterapeut i bolig for personer med psykisk utviklingshemning der det er et tvangsvedtak på en beboer. Jeg synes dette er et interessant og sårbart tema, og ønsket å skrive om dette da jeg selv har opplevd å kjenne på vanskelige følelser ved å gjennomføre tvangsvedtaket. Jeg husker enda godt den første gang jeg sto i en situasjon der tvang ble brukt. Jeg hadde fått opplæring på hva jeg skulle gjøre, men opplevde selv å bli helt handlingslammet. Heldigvis var det erfarent personale som visste akkurat hva de skulle gjøre. Men jeg satt likevel igjen med en følelse av at å bruke tvang var ubehagelig. Da jeg begynte med å skrive oppgaven var det en stund siden jeg sist hadde gjennomført tvangstiltak, så mine tanker og opplevelser rundt bruk av tvang og makt siden de første gangene var ikke særlig endret.

Over tid og gjennom erfaring har jeg opplevd å få bedre kjennskap både til beboer og teknikkene, og få en dypere forståelse av hvorfor det gjennomføres tvangsvedtak på denne beboeren. Jeg ble tryggere i min egen vurderingsevne, og den rollen og det ansvaret jeg har på arbeidsplassen. Tryggheten kommer nok mye fra at på arbeidsplassen er det jevnlig øvelse på teknikkene som inngår i vedtaket, som baserer seg på opplæringsprogrammet MAP. Da diskuterer personalgruppen og øver fysisk på ulike teknikker, både dem som inngår i det aktuelle tvangsvedtaket, men også andre teknikker på hvordan håndtere utfordrende atferd på. Min positive erfaring med jevnlig øving og opplæring i tiltakene er nok med å påvirke min forforståelse om viktigheten av god og jevnlig opplæring for hvordan det å gjennomføre tvangsvedtak oppleves.

Mot slutten av min skriveprosess med denne oppgaven, var jeg i løpet av kort tid med på to situasjoner der tvangsvedtaket ble gjennomført mot beboeren. Den andre gangen merket jeg at jeg satt ikke lenger igjen med den ubehagelige følelsen jeg satt med tidligere. Jeg reflekterte rundt dette, og kom frem til at jeg følte meg trygg på utførelsen og at jeg hadde tatt riktig beslutning om at i de situasjonene så var tvang nødvendig for å hindre skade på beboer selv og personale rundt. Dette støtter opp om det jeg søker å finne ut av gjennom denne oppgaven. Altså at økt kunnskap og erfaring påvirker oss slik at bruk av tvang og makt ikke føles like inngripende. Gjennom at jeg har tilegnet mer kunnskap om forebygging og tvangsbruk, men også erfaring med beboer og arbeidserfaring knyttet til tvangsvedtak, så har min egen opplevelse endret seg. Jeg tenker at en jevnlig øvelse på, og refleksjon rundt teknikkene og vedtaket, men også at jeg har satt meg mer inn i temaet gjennom oppgaven, har bidratt til å endre min opplevelse knyttet til bruk av tvang og makt over personer med psykisk utviklingshemning. Jeg føler meg selv mer trygg i rollen som miljøterapeut i møte med brukeren og den atferden jeg møter der.

Gjennom hele prosessen har jeg vært svært bevisst at jeg har mine egne meninger om temaet. Ved gjennomføring av intervjuene har jeg unngått å trekke frem hva jeg selv synes om temaet og hvilke erfaringer jeg selv har. Min egen for forståelse er med å prege hvordan jeg utarbeider intervjuguiden, hvilke informanter jeg ønsker, de spørsmål jeg spør under intervjuene, hvordan jeg analyserer og hva jeg trekker ut av analysen. Da jeg selv har tilknytning og erfaring på området som studeres, vil det være med å påvirke hvordan jeg forstår og fortolker gjennom hele prosessen. Å selv ha erfaring med området som studeres kan være både en styrke og en svakhet. Det vil være en styrke ved å kunne bidra på grunnlag av egne erfaringer til å forstå informantene og deres opplevelser, som kan være en bekreftelse av den forståelsen som er etablert. Samtidig kan det kunne sees som en svakhet, da det vil kunne være at perspektiv som ikke henger sammen med den forståelsen jeg selv sitter med blir oversett. Dersom intervjueren ikke selv har erfaringer om temaet, vil det være lettere å utvikle en ny forståelse (Thagaard, 2018).

4.8 Tematisk analyse

Oppgaven utføres som en tematisk analyse. En slik form for analyse passer godt når jeg skal bruke kvalitativ metode, og se på erfaringer og opplevelser til informantene (Braun & Clarke, 2006). I en temaanalyse vil det fokuseres på de tema som oppgaven

omhandler (Thagaard, 2018). Ved å gjennomføre en tematisk analyse vil man gjennom den innsamlede dataen kunne «*identifisere, analysere og tolke meningsmønstre*», som er de såkalte temaene (Braun & Clarke, 2017, s. 297, *egen oversettelse*). Først analyseres de enkelte informantene sine data om temaene som tas opp, og dataene vil deretter sammenlignes med de andre informantene for å skape en helhetlig forståelse dataen (Thagaard, 2018).

Jeg har fulgt Braun & Clarke (2006) sine seks steg for å gjøre en tematisk analyse. I min oppgave brukte jeg dataprogrammet «NVivo» for å samle og analysere dataen jeg hadde. Det første steget var å gjøre seg kjent med datamaterialet. Jeg startet med å gå grundig igjennom de transkriberte intervjuene hver for seg, både det individuelle intervjuet og fokusgruppeintervjuene. Neste steg er så å sette opp de første kodene (Braun & Clarke, 2006). I hvert intervju markerte jeg ulike sitat og knyttet dem til koder. Å kode sees som en prosess der det identifiseres materiale som er relevant for ulike tema som er tatt opp i intervjuet (Braun & Clarke, 2019). Etter jeg var ferdig med å kode hvert intervju for seg, gikk jeg gjennom de enkelte kodene som var samlet på tvers av intervjuene. Alle sitatene ble igjen sett over, og de som ikke var relevante ble fjernet. Kodene ble endret på underveis, og noen ble slått sammen. Kodene skal på best mulig måte fremme innholdet som er samlet, og vil i etterkant gjøre det lettere å foreta sammenligninger med på tvers av dataen fra de ulike informantene (Thagaard, 2018). De neste stegene for å gjøre en tematisk analyse er å søke etter tema, gjennomgå temaene og definere og navngi de temaene som er kommet frem (Braun & Clarke, 2006). Temaene vil basere seg på problemstillingen og forskningsspørsmålene, som stilles innledningsvis. Etter at jeg var ferdig med å kode intervjuene, fant jeg frem tema som kunne samle flere av kodene. Da det ble en del tema, ble de kategorisert til undertema. Undertemaene baserer seg både på intervjuguiden og det som ble trukket frem som mønstre gjennom dataen. De ble samlet og jeg sto da igjen med tre overordnede tema, som representerer funnene jeg fant gjennom den innsamlede dataen. Det siste steget i en tematisk analyse er den siste mulighet for å gå gjennom analysen, det er her rapporten fra analysen skrives. Gjennom oppgavens funndel vises resultatet av transkribering, og her kommer datamaterialets innhold frem (Braun & Clarke, 2006).

Når det skal analyseres en tekst kan den inneholde flere meninger, og det er ikke mulig i en kvalitativ analyse å unngå å gjøre fortolkninger når tekst skal analyseres (Graneheim & Lundeman, 2004). I analysen ser jeg på tvers av intervjuene, uavhengig om intervjuet

er individuelt eller i fokusgruppe. Her sammenligner jeg det de ulike informantene trekker frem om det enkelte tema, og setter i funndelen det opp mot hverandre, for slik å kunne drøfte funnene til teori og tidligere forskning. Tematisk analyse er en god tilnærming når intervjuene sammenlignes på tvers (Thagaard, 2018). De sitatene som trekkes frem i funnene er bearbeidet, for å fjerne ord som «jo», «så», «men» og for å trekke frem hovedpunktet av det som blir sagt (Dalland, 2017). Jeg har brukt en abduktiv tilnærming, som bidrar til å illustrere forholdet mellom et teoretisk grunnlag og datamaterialet. Datanalysen kan frembringe teori, og den teorien som ligger til grunn vil for oppgaven er påvirker hvordan datamaterialet fortolkes (Thagaard, 2018). I drøftingen min vil jeg tolke mine funn opp mot den teoretiske forankringen.

4.8.1 Tabell 4: Skjema over tema og koder

Dette er et skjema som viser en oversikt over kodene jeg først delte sitatene inn i, og videre hvilke tema de enkelte kodene ble kategorisert under.

Tabell 4: Tematisk analyse

Tema	Subtema	Koder	Tekstutdrag
Strukturelle faktorer	Dokumentasjonenes viktighet	Dokumentasjon av tvangsbruk	D: «Da skal vi rapportere med en ferdig mal»
		Dokumentasjon til utarbeidelse av vedtak	A: «det er vanskelig å skrive det for jeg er så avhengig av dokumentasjon»
		Retningslinjer for dokumentasjon	C: «Alt skal bli dokumentert»
	Opplæring av og refleksjon rundt bruk av tvang og makt	Opplæringsprogram	A: «Vi har veldig fokus på MAP, vi har det i opplæringsfasen»
		Refleksjon rundt tvangsbruk	E: «Det er mer tilfeldig at den som jobber er flink til å se den andre»
Miljøpersonalets perspektiv	Hva påvirker miljøpersonalets opplevelse	Hva er mer inngripende	D: «det føles mer inngripende i en situasjon hvor man ikke får kontroll med en gang»
		Kjennskap til vedtak	F: «du har ansvar når du jobber med det at du skal oppdatere deg og spør hvis du er usikker»
		Opplevelse av tvang	B: «jeg synes ikke det er behagelig»

		Trygghet i gjennomføring	D: «Jeg føler meg veldig trygg på å utføre de ulike tvangstiltakene på beboeren»
	Hvilken kompetanse og erfaring har miljøpersonalet	Utdanning	A: «Jeg er vernepleier»
		Stilling	B: «100 prosent»
		Erfaring	F: «Jeg har vært i 3 år»
		Ansvar	E: «Jeg er i primærgruppen til beboer»
Forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak	Tvangsvedtaket og gjennomføring	De ulike tvangsvedtak	A: «Vi har stående og sittende holding»
		Brukerens reaksjon	A: «stort sett så reagerer (beboer) ikke»
		Kommunikasjon til kollega	C: «Vi snakker jo aktivt»
	Hva gjøres for å forhindre bruk av tvang og makt	Forebyggende tiltak	B: «Holding er siste alternativ»
		Forebygging gjennom kommunikasjon	B: «ni av ti ganger går det an å snakke (beboer) ut av situasjoner»

4.9 Forskningsetiske vurderinger

Jeg har gjennom hele prosessen sikret at oppgaven og alle de valg som ble tatt underveis er i tråd med NESH sine forskningsetiske retningslinjer. Forskningsetikk innebærer de normer som er grunnleggende for å sikre god kvalitet og pålitelighet i studier. Når det skal innsamles og behandles personopplysninger skal det søkes tilrådning (NESH, 2018). Jeg sendte meldeskjema til Sikt, som er kunnskapssektorens tjenesteleverandør, og viste til hvordan studien var planlagt å gjennomføres. Jeg fikk her tilrådning til å gjennomføre studien, se vedlegg 3. Oppgaver som behandler personopplysninger, skal gi informasjon og innhente samtykke fra studiens deltakere (NESH, 2018). Jeg har utarbeidet et informasjonsskriv, eller såkalt samtykkeskriv, som skal bidra til å sikre et informert samtykke overfor informantene. Informasjonsskrivet ble utlevert og signert av informantene under intervjuet. I fokusgruppeintervjuene ble samtykkeskrivet også tildelt lederne i bofellesskapene. Et samtykke skal være informert og fritt, som skal bidra til å sikre deltakerens personlige integritet i studien (NESH, 2018).

Data behandles konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket (NESH, 2018). Alt av den innsamlede data anonymiseres slik at informantene ikke er gjenkjennbare i teksten, og dataen vil bli slettet etter at prosjektet er godkjent. Jeg har ikke innhentet noe navn eller kontaktopplysninger til informantene, utenom signatur på samtykkeskrivet. Informantene har blitt satt i en kode rett etter intervju og jeg har ingen nedskrevet oversikt over hvem som er hvem. Gjennom at jeg knyttet dem til de ulike boligene, har jeg ikke hatt behov for å ha en oversikt som inneholder identifiserende opplysninger. Alt datamaterialet oppbevares kryptert og innelåst, og utilgjengelig for andre.

4.9.1 Validitet

Det er flere elementer som både styrker og svekker oppgavens validitet. At en oppgave anses som valid, vil si at forfatteren viser til gyldigheten av de tolkningene som er gjort i prosessen. Validiteten knyttes til resultatene som kommer frem og hvordan datamaterialet tolkes (Thagaard, 2018). Ved å beskrive hvert steg i prosessen, altså være transparent, vil det øke oppgavens validitet. Det innebærer å vise til hvordan egen for forståelse påvirker de valgene som gjøres, og hvordan den analysen som er gjort kan resultere i de funnene som kommer frem. Validiteten vil bli styrket dersom man kritisk går over analysen (Thagaard, 2018).

Det er flere forhold som kan påvirke validiteten på min oppgave, og de tolkninger som er gjort gjennom analyseprosessen. Det første er at det er jeg som utarbeider intervjuguiden og som velger hva som skal fokuseres på under intervjuene. Den vil i stor grad være påvirket av hva jeg søker å studere og vil være påvirket av min for forståelse (Thagaard, 2018). Når det kommer til transkribering, så er alle intervjuene blitt transkribert kun av meg, og jeg har vært den eneste som har sett på det og gjennomgått datamaterialet som er innsamlet. Dette er også for å sikre og bevare taushetspliktig informasjon (NESH, 2018). Gjennom analysen har jeg plukket ut de situatene jeg ser som mest relevante, og selv plukket ut koder, undertema og hovedtema.

4.9.2 Reliabilitet

At en oppgave er reliabel, innebærer at oppgaven er blitt gjennomført på en måte som både viser til tillit og pålitelighet (Thagaard, 2018). Oppgaven skal være repliserbar, altså at andre skal kunne komme frem til de samme svarene, dersom de benytter seg av de samme metodene. Reliabilitet innebærer at oppgaven presenterer nøyaktige beskrivelser av hele prosessen, for slik å kunne vise til kvaliteten på studiens funn. Her

også handler det om transparens, og det er viktig å skille hva som er innhentet data fra egne observasjoner og tolkninger (Thagaard, 2018). Gjennom hele prosessen er det redegjort grundig for mine valg og avveininger. Søkeprosessen etter tidligere forskning er lagt inn i skjema som inneholder en oversikt over søkestrategier til å finne den enkelte artikkel, jf. vedlegg 1. Egne fortolkninger påpekes, og hvordan min egen for forståelse kan påvirke funnet er vist til.

5 Funn

Med bakgrunn i analyseprosessen av intervjuene presenteres følgende hovedtema og undertema: Miljøpersonalets opplevelse ved å gjennomføre tvangsvedtak, forhold som påvirker miljøpersonalets trygghet ved forebygging og gjennomføring, hva opplever miljøpersonalet å være mer inngripende ved gjennomføring av tvangsvedtaket, kommunikasjon som en del av forebyggende arbeid og refleksjonens påvirkning på miljøpersonalets opplevelse ved å gjennomføre tvangsvedtak. Funn som vises til er delt opp under hovedtema med undertema.

5.1 Opplevelsen av å gjennomføre tvangsvedtak

På spørsmål om hvordan miljøpersonell opplever å gjennomføre tvangstiltak svarer informantene svært ulikt, og noen nevner mer fysiske reaksjoner, mens andre er mer inne på den psykiske og emosjonelle opplevelsen ved å bruke tvang og makt. Flere av informantene trekker frem at når de er nyansatte eller ikke har erfaring med å forebygge eller gjennomføre tvangsvedtak, oppleves å utøve tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning mer ubehagelig. Det pekes på at erfaring er med på å endre miljøpersonalets opplevelse ved å gjennomføre tvangstiltak. Jeg skal nå se nærmere på hvordan erfaring og reaksjoner miljøpersonale har, kan påvirke opplevelsen ved gjennomføring av tvangsvedtak.

5.1.1 Erfaring gjør det lettere

Informantene trekker frem at deres opplevelse ved å utøve tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning, i stor grad avhenger av erfaring og kjennskap til brukeren. Informant A viser til en endret opplevelse med å bruke tvang og makt overfor beboeren som har vedtak, og sier:

«Det blir lettere jo mer jeg kjenner (beboer). I begynnelsen var det vanskelig, skummelt og jeg var utrygg. Nå synes jeg det er greit, og vi er klar over når vi skal bruke tvangen, jeg får ikke dårlig samvittighet».

Informant A viser her som nyansatt var det vanskelig, men at med økt erfaring og forståelse for tvangsvedtaket er det blitt lettere. Likevel peker informantene på at det kan ta noe tid og at de må gjennomføre tvangstiltak noen ganger før de opplever å være trygg på å forebygge og gjennomføre tvangstiltak. Informant E trekker også frem mer generelt sett at opplevelsen rundt gjennomføring av tvangstiltak overfor andre mennesker, muligens vil være mer ubehagelig i begynnelsen og når miljøpersonalet ikke har erfaring med bruker eller tvangsvedtaket. Gjennom erfaring og kjennskap med brukeren, vil miljøpersonalet få en bedre forståelse for hvorfor det er nødvendig å gripe inn med tvang og makt. Informant E sier følgende:

«I begynnelsen, nesten alle kan si at å fysisk gripe inn, å holde fast et annet menneske føles ubehagelig, kontrollerende. Når man blir kjent med beboeren så ser man at det er det beste.»

Informant E fremmer at følelsen av ubehag ofte er mer fremtredende når personalet er nyansatt og ikke har fått en forståelse av nødvendigheten med å gripe inn. Det pekes på at det oppleves som kontrollerende, og at man skal styre brukeren sin atferd. Informant C har nylig fått vedtak på brukeren, og fremmer at når det først var nødvendig å gripe inn var det vanskelig å vite hva som skulle gjøres i de enkelte situasjonene. Her pekes på at gjennom erfaring vil det være lettere å vite hvordan miljøpersonalet skal handle når det blir aktuelt med å forebygge eller gjennomføre tvangsvedtaket. Uten tvangsvedtak vil all bruk av tvang og makt dokumenteres som avvik.

Informantene peker på at miljøpersonalet vil ha et større behov for å reflektere over når det er nødvendig eller riktig å gripe inn, og om det var noe som kunne ha vært gjort annerledes. Informant E trekker frem at når man er nyansatt så vil man være mer usikker da man ikke har nok erfaring ved å gjennomføre tvangstiltak. Informant E sier at:

«Det føles veldig alvorlig, og det er alvorlig å bruke tvang. I begynnelsen så synes jeg det var veldig ekkelt, fordi jeg ikke kjente beboer, jeg hadde ikke erfaring eller informasjon, så det føltes ubehagelig».

Altså, peker informantene på at erfaring med å forebygge og gjennomføre tvangstiltak og kjennskap til brukeren er svært viktig for hvordan det oppleves å utøve tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning. Det trekkes frem at det er vanlig at miljøpersonalet opplever seg usikre i begynnelsen og det vil oppleves mer ubehagelig å gjennomføre tvangstiltak før man har erfaring.

5.1.2 Miljøpersonalets psykiske og fysiske reaksjoner på å gjennomføre tvangsvedtak
Informantene fremmer ulike reaksjoner på hvordan det oppleves å gjennomføre tvangstiltak, og det trekkes frem både psykiske og fysiske reaksjoner. Informant F trekker frem både en fysisk reaksjon, ved å oppleve en følelse av adrenalin når det skal gripes inn med tvangstiltak, og en psykisk reaksjon, ved at det kan føles litt ubehagelig. Noen av informantene trekker frem at de kjenner på mer en fysisk påkjenning med å gjennomføre tvangsvedtak. Informant E sier:

«Det kan være fysisk tungt å holde fast, beboeren er sterk. Selve utførelsen av tvangen, hvordan det føles etisk og forsvarlig er jeg veldig trygg på at vi i tvangsvedtaket og de avgjørelsene jeg tar er riktig da».

Her pekes det også på de etiske sidene ved å utøve tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning. Informantene fremmer at tvangstiltak skal brukes på riktig måte og på riktig grunnlag, og det skal brukes da det er til brukerens beste. Når miljøpersonalet er bevisst de etiske sidene ved å utøve tvang, oppleves det som mindre inngripende. Informant D sier at:

«Man har sett hva som skjer med beboeren dersom man ikke går inn med tvang, hvor vanskelig beboeren kan få det. Og det er med å gjøre det enklere».

Det viser til at å se situasjonen fra brukerens perspektiv, altså å se på hvorfor det er nødvendig å gripe inn er med på å påvirke hvordan miljøpersonalet opplever å gjennomføre tvangstiltak. Informant C knytter også sin opplevelse til brukeren sitt perspektiv, og fremmer at det er inngripende for brukeren når personalet gjennomfører tvangstiltak. Informant C peker på at det gjøres for å skape endring, og at det gjør at det derfor likevel oppleves greit å gjennomføre tvangstiltak på brukeren.

Informant B er nok den av informantene som i størst grad fremmer en emosjonell og psykologisk opplevelse ved det å bruke tvang og makt, og som tydeligst deler mer en ubehagelig opplevelse når det gjennomføres et vedtak. Det er lenge siden informant B

har gjennomført tvangstiltak, og fremmer først at det er vanskelig å huske hva man selv føler i situasjonen. Informant B sier videre om opplevelse av å gjennomføre tvangstiltak:

«Jeg liker ikke å bruke tvang. Jeg vil ikke holde et menneske. Jeg er vant til det, jeg kan teknikkene, men jeg synes ikke det er noe behag med det enda. Det er noe ekkel følelse i meg».

Informant B har over syv års erfaring og uttrykker å føle seg trygg på beboer og tvangstiltakene. Likevel fremmer informant B at det fortsatt oppleves ubehagelig. Dette skiller seg fra det de andre informantene trekker frem, om at erfaring og kjennskap til bruker og tvangsvedtak, er med på å gjøre at å gjennomføre tvangstiltak oppleves mindre ubehagelig for personalet.

Funnene viser at det er ulike opplevelser på å gjennomføre tvangsvedtak, og at noen kjenner mer på den psykiske påvirkningen enn andre, som i stedet fremmer mer en fysisk påvirkning. Det trekkes også frem at når miljøpersonale klarer å forstå at tvang er for brukers beste og at det er nødvendig, så vil det bidra til at å bruke tvang og makt overfor brukeren oppleves mindre inngripende.

5.2 Hva kan påvirke miljøpersonale sin opplevelse av trygghet ved forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak

Alle informantene trekker frem at de føler seg trygge på det å gjennomføre de tvangstiltakene den enkelte bolig arbeider med, men at det er ulike forhold som kan gjøre at situasjonen ikke oppleves like trygg. Informantene skiller ikke særlig mellom forebygging og gjennomføring, og det er derfor samlet under ett tema.

5.2.1 En utrygg kollega

Ved utførelse av tvang og makt gjennom vedtak vil det alltid være to personale til stede, og alle informantene går derfor to personale hver vakt på brukeren. Noen av informantene trekker frem at opplevelsen av trygghet i de ulike situasjonene når de skal forebygge og gjennomføre tvangsvedtak, avhenger i stor grad av den andre kollegaen som du er på brukeren med den vakten. Informant A knytter graden av trygghet opp til å avhenge av erfaring og kjønn, og sier:

«Hvis jeg går med noen nye eller damer, er ikke jeg trygg. Når jeg går med mennene, så føler jeg meg mer trygg, og da vet jeg hva jeg skal gjøre og tenker ikke på min reaksjon».

At det her pekes på kjønn, vil nok i stor grad henge sammen med den enkelte bruker som har vedtaket og de tiltak som er aktuelle, og det er ikke sammenfallende med mine andre funn. Informant A viser her til at ved å ha en trygg kollega, er det lettere å vite hvordan man skal handle i situasjonen.

Noen av informantene peker på at de deler personalet som er på brukeren for «ener» og «toer». Der «eneren» er den som leder kommunikasjonen og situasjonen, mens «toeren» holder seg mer i bakgrunnen og er der som støtte. Informant C trekker frem konsekvenser som kan oppstå når den andre kollegaen er utrygg at:

«Jeg føler meg generelt trygg, men hvis du har en litt utrygg toer. Da kan det skape litt forvirring eller at det ikke blir gjort skikkelig»

Her peker informant C på at dersom kollegaen er utrygg, kan det føre til at tvangstiltakene ikke blir utført slik de er ment. Det innebærer at praksisen som utføres ikke kan kalles forsvarlig. Det viser hvor viktig det er at begge personalene som går på brukeren på vekten er trygg på å gjennomføre tvangstiltak.

Noen av informantene peker på at forebygging og gjennomføring av tvangsvedtaket skjer mer automatisk hvis de arbeider med en kollega som går i en større stilling eller som har erfaring med tvangstiltakene. Informant D sier følgende om forebygging og gjennomføring dersom kollegaen ikke har så mye erfaring:

«Man trenger å snakke og kommunisere mer for å finne ut hvordan vi skal gjøre det. Det krever mer av oss som går her daglig. Men det er ikke gitt at alle som går helg opplever at de er utrygge».

Her trekkes det frem at kommunikasjonen mellom personalet blir annerledes dersom kollegaen har mindre erfaring. Likevel pekes det på at det vil ikke si at de personell som har mindre erfaring er utrygge. Men som vist til tidligere har erfaring en stor påvirkning på opplevelsen.

Det kan dermed sies at hvem kollegaen er på vekten påvirker hvordan miljøpersonalet opplever å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak. Her trekkes forhold som kjønn,

kommunikasjon og erfaring frem som faktorer som er med på å påvirke hvor trygg miljøpersonalet føler seg i situasjonen der det forebygges eller utøves tvangstiltak overfor personer med psykisk utviklingshemning i bofellesskap.

5.2.2 Opplæring og veiledning bidrar til trygghet i gjennomføring av tvangsvedtak

Opplæring og trening på tvangstiltakene pekes av alle informantene på som avgjørende for hvor trygge miljøpersonalet opplever seg ved å gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning. Opplæring viser både til den generelle opplæringen som gis knyttet til brukeren og veiledning gjennom opplæringsprogram på hvordan forebygge og håndtere aggresjonsproblematikk. I bofellesskapene der «MAP» brukes, viser informantene til et mer strukturert opplegg og de øver ukentlig på teknikker, særlig de teknikkene som er relevant for tvangsvedtaket som miljøpersonale arbeider etter på arbeidsplassen. Hver søndag øver og reflekterer personalet rundt tvangsvedtaket, og det gjøres i helgen for å få med alle ansatte, også ekstravakter og dem i mindre stillinger.

Informantene som har MAP som opplæringsprogram peker særlig på viktigheten av å trene jevnlig. Det vises til at jevnlig trening på tiltakene gjør det lettere når situasjonen oppstår, og det bidrar til å gjøre personalgruppen mer trygge og samkjørte. Informant A fremmer at ved mer sporadisk trening reduseres opplevelsen av trygghet ved å gjennomføre tvangstiltak. Informant B støtter opp ved å trekke frem viktigheten av å trene i rolige perioder, da det sikrer at personalet er mer trygge og forberedte når situasjonen først oppstår.

Informant E fremmer også viktigheten med jevnlig øvelse og sier at:

«Det er mye rom for etisk refleksjon under trening. Fysisk trening for å bli trygg på teknikkene og kunne gjennomføre en skånsom og behagelig holding for beboer, men også en arena for å diskutere etikk rundt tvangsbruk».

Her peker informant E på viktigheten av å trene, men også reflektere rundt tvangsvedtaket. Her vises det til at jevnlig trening og refleksjon rundt situasjoner og tvangsvedtaket sikrer personalets og brukerens trygghet ved gjennomføring av tvangstiltak. Det bidrar til at personer med psykisk utviklingshemning i bofellesskap gis mer forsvarlige tjenester.

Boligen som har TAM som opplæringsprogram, har ingen fast øving blant personalet, men informant C fremmer at det er åpent å øve, men at det kunne blitt gjort oftere. Informant C er også den eneste av informantene som trekker frem at det hadde vært ønskelig med mer opplæring på den ene delen av et av tvangstiltakene. Informant C opplever selv at TAM kursene er greie, men at kurset kunne ha vært lenger og satt av mer tid for at alle som deltok fikk øvet på de ulike teknikkene som gjennomgås på kursene.

Informant F er en av som fremmer mer generelt om opplæringen. Det trekkes frem at opplæringen kan være svært intensiv, og at det dermed er bra at det alltid er to personale inne hos beboeren slik at det er rom for å spørre og diskutere det man føler seg mer usikker på. Informant F sier at opplæringsprogrammet MAP har vært svært viktig, og føler det er nødvendig, uavhengig hvor lang erfaring miljøpersonalet har. Informant F var nyansatt da korona-restriksjonene kom som bidro til at det tok lenger tid å bli trygg på utførelsen av teknikkene. Informant F opplever selv å ha fått mye ut av MAP-kursene som er et krav for miljøpersonell i deres bofellesskap.

Tydelighet på arbeidsplassen knyttes også til informantens opplevelse av trygghet, og informant E sier:

«Tryggheten ligger i at det er tydelig primærteam, tydelig beskjed fra leder. Tvangsvedtaket blir bedre og tydeligere for hvert år. Det har med hvordan faget utvikler seg. Det skal være en trygg opplevelse fordi det kommer klare retningslinjer».

Her pekes det på at tydelighet gjennom vedtaket, rammer for arbeider, men også tydelighet fra overordnede er med på å bidra til at miljøpersonale opplever seg mer trygge. Det vises også til at tvangsvedtaket tydelig illustrerer hva som skal gjøres og når det er nødvendig å gripe inn. Dette bidrar til at miljøpersonalet blir mer trygge på deres egen utførelse av tvang og makt, som igjen påvirker opplevelsen de har når det forebygges og gjennomføres tvangstiltak.

Gjennom resultatene vises det til at informantene har positive opplevelser ved å ha jevnlig og grundig opplæring. De peker på at opplæring og trening på tvangstiltakene er med på å øke miljøpersonalets opplevelse av trygghet når det skal gjennomføres tvangsvedtak. Å ha jevnlig trening og refleksjon vil bidra til at miljøpersonalet bedre vet

når og hvordan tvangstiltakene skal gjennomføres, som igjen er med på å sikre forsvarlige tjenester til brukerne.

5.3 Hva opplever miljøpersonale som mer inngripende ved gjennomføring av tvangsvedtak

Informantene peker på flere forhold som er mer inngripende enn annet. Her pekes det på hvilket av tvangstiltakene som føles som mer inngripende, men også hvilke elementer i omgivelsene som kan påvirke situasjonen. Det pekes særlig på konteksten miljøpersonale og brukeren er i når det blir nødvendig å gripe inn med tvang, og mengden motstand brukeren uttrykker bidrar til å gjøre at situasjonen oppleves mer inngripende.

5.3.1 Kontekstens betydning på opplevelsen til miljøpersonale ved å utøve tvang

Flere av informantene trekker frem at den fysiske konteksten man befinner seg i når en situasjon der tvangstiltak blir aktuelle oppstår, er med på å påvirke hvor inngripende å gjennomføre tvangsvedtak oppleves. Det vises her særlig til det offentlige rom der andre personer er til stede. I bofelleskapene har brukerne egne leiligheter, i tillegg til at de oppholder seg på fellesrom med de andre brukerne som bor i bofellesskapet. Flere av informantene peker på at utøvelse av tvang på fellesrommet oppleves som mer inngripende, da de andre brukerne observerer situasjonen. Informant D peker også på at det i tillegg er økt risiko for skade på de andre brukerne, som vil gjøre situasjonen mer vanskelig. Informant C opplever at det å måtte avverge blotting på fellesstuen kan være krevende og sier:

«Det er litt vanskelig da det er mange andre barn, de skal ikke se så mye. Og da har vi at vi skal inn på det rommet».

Her viser informant C til et rom de har utenfor fellesarealet der bruker skal enten gå selv eller føres til dersom bruker blotter i fellesstuen. Det pekes på at det oppleves mer inngripende på fellesstuen da andre barn er til stede. Informant D nevner også at de situasjonene der det er andre beboere til stede og de situasjonene de ikke får kontroll raskt oppleves mer inngripende. Informant D sier følgende:

«Det føles mer inngripende hvor man ikke får kontroll med en gang. At det er andre involvert. Det kan se litt mer voldsomt ut og det føles litt mer voldsomt».

Her vises det til hvordan kontroll på situasjonen og at andre personer er til stede påvirker miljøpersonalets opplevelse. Informant D opplever at når det tar lengre tid for personalet å få kontroll og dersom dette skjer på fellesstuen oppleves det å gjennomføre tvangsvedtak mer voldsomt og inngripende. Det viser til at i de situasjonene som gjennomføres i trygge rammer og der personalet fort får oversikt og kontroll på situasjonen, blant annet med at de er i forkant, vil det gjøre at det ikke oppleves like inngripende.

Knyttet til selve vedtaket fremmer informant B at tvangstiltaket stående holding er mer inngripende enn sittende holding. Og peker også på at det er særlig inngripende dersom situasjonen oppstår på tur. Informant A viser til at personalet forebygger ved å dra på tur på mindre travle plasser, da det vil være mer skjermet enn hvis det er offentlige plasser med mye mennesker. Informant A fremmer tydelig at å gjennomføre tvangstiltak på offentlige plasser blant mennesker oppleves mest inngripende. Informant A fremmer at grunnen til at det oppleves mer inngripende på offentlige plasser er at da kommer ofte andre mennesker bort, som bidrar til økt uro for bruker, som igjen gjør at tvangstiltakene må gjennomføres over lengre tid. Informantene peker på at det er minst inngripende å gjennomføre tvangstiltak i leiligheten til bruker, og informant B trekker frem at det er fordi da er man i trygge rammer.

Miljøpersonalet peker her på at det oppleves mer inngripende å forebygge og gjennomføre tvangstiltak overfor personer med psykisk utviklingshemning i det offentlige rom. I motsetning vil trygge rammer bidra til at det oppleves lettere å gripe inn. Det pekes på at dersom andre personer er til stede vil det påvirke hvordan situasjonen oppleves, og det kan ofte bidra til at situasjonen blir vanskeligere å håndtere for miljøpersonale.

5.3.2 Bruker sin reaksjon og motstand

Når det kommer til hvordan miljøpersonell opplever at brukeren reagerer når det gjennomføres tvangstiltak, svarer informantene svært ulikt og noen opplever mer motstand enn andre. Funnene viser likevel at alle opplever det mer inngripende, jo mer motstand brukeren uttrykker. Informant D er en av dem som opplever at når det gjennomføres tvangsvedtak blir ikke beboer roligere, og sier:

«Får (beboer) tvangspreget atferd mot gjenstander kan (beboer) fortsette å gå mot gjenstanden. Enkelte ganger kan (beboer) stå å rope fordi (beboer) blir holdt igjen og ikke kommer seg til sitt ønskede mål.»

Det pekes på at de reaksjonene som brukeren uttrykker bidrar til å gjøre at situasjonen oppleves mer inngripende for miljøpersonell. Her vises det til at beboeren fortsatt har tvangspreget atferd, og personalet må dermed etter situasjonen der det enten forebygges for eller gjennomføres tvangstiltak, være forberedt på at det kan oppstå en ny situasjon. I tillegg vil det verbale uttrykket til brukeren bidra til at det oppleves mer inngripende, da miljøpersonalet tydelig legger merke til brukerens protester mot utøvelse av tvang. Informant D påpeker likevel at beboeren ikke reagerer på den fysiske delen med at miljøpersonale utøver tvang, men at den tvangspregete atferden ikke blir fullført. Informant E peker også på at det er en del fysisk motstand fra beboer, og at det knytter seg til at miljøpersonale hindrer beboeren i å komme seg dit som er ønsket. Det er det som er grobunnen for reaksjonene. Informant E beskriver videre hva beboer kan gjøre både når det forebygges for og når det gjennomføres tvangsvedtak:

«Ned på bakken, hoppe, klatre, dytte vekk personal, som kan føre til skade på personal. Det bunner i sterk tvangspreget atferd, (beboer) gjør hva som helst. Men ingen refleksjoner rundt at likte ikke å bli holdt, det er ikke mulig».

Her pekes det på at beboer kan forsøke flere mulige fremgangsmåter for å få komme seg dit som er ønsket, som er med på å øke en risiko for at personalet blir utsatt for skade. Det trekkes frem at beboeren viser ingen uttrykk for å ikke like tvangstiltakene, men reaksjonene mer er knyttet til at beboeren blir hindret i å gjøre det som er ønsket.

Informant A trekker frem at hvordan beboeren reagerer er varierende, og viser til at beboeren ofte blir rolig når tvangstiltak blir gjennomført. I de episodene der beboer viser mer motstand, kan beboeren bli enda mer urolig etter. Det pekes likevel på at beboeren er vant til tvangstiltakene så de negative reaksjonene er mer sjeldne. Informant C fremmer at brukeren sin reaksjon har endret seg fra da tvangsbruk først ble nødvendig, til etter brukeren fikk tvangsvedtak. Det trekkes frem at brukeren viser mindre motstand, da det virker som at det er blitt dannet en forståelse av at hvis det ikke er motstand, kan ikke personalet fortsette å utøve tvangstiltakene. Informant C fremmer også at når de er på fellesstuen og brukeren blotter, har bruker i den siste tiden klart å gå selv, som har hindret at det er nødvendig at personalet fører brukeren bort.

Informant E peker på at beboer sin reaksjon og mengden motstand beboer utgjør, er med å påvirke miljøpersonale sin opplevelse av å gjennomføre tvangsvedtak overfor beboeren. Informant E sier følgende:

«Mengden motstand er med på å påvirke, når beboeren ikke viser noe motstand så føles det lettere. Det er så mye motstand, kraft som brukes, hvis uroen er veldig sterk og det er roping, så det er mer krevende».

Her illustrerer informant E at når beboeren uttrykker mindre motstand oppleves det lettere og mindre inngripende for miljøpersonale å gjennomføre tvangstiltak. Med mer motstand og verbal uro oppleves det som mer krevende, og personalet kan sitte igjen med en mer ubehagelig opplevelse. Det påpeker at hvordan brukeren reagerer når det forebygges for eller gjennomføres tvangsvedtak, vil være med å påvirke miljøpersonell sin opplevelse av å utøve tvang og makt.

5.4 Kommunikasjon og miljøpersonell sin opplevelse av å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak

I intervjuene ønsket jeg å få en oversikt over hvordan miljøpersonale kommuniserer, både med brukeren, men også andre kollegaer mens de forebygger og gjennomfører tvangstiltak. Gjennom funnene kommer det frem at alle informantene bruker en eller annen form for kommunikasjon med brukeren. Alle informantene sier at det ikke er særlig med verbal kommunikasjon ved forebygging og gjennomføring av tvangstiltak, korte beskjeder er fremtredende. Dette grunner informantene til å være for brukeren sin del, og det fremmes et relativt likt bilde i hvilken grad brukeren i det enkelte bofellesskap klarer å uttrykke seg gjennom kommunikasjon.

5.4.1 Kommunikasjon til bruker og hvordan kommunikasjon kan bidra til å forebygge

Alle informantene fremmer at det er lite verbal kommunikasjon til brukeren, og at de verbale uttrykkene ofte er korte og enkle å forstå for brukeren, med et tydelig meningsinnhold. Likevel har alle informantene en form for kommunikasjon som en del av forebyggende tiltak. Informantene trekker frem flere like forhold ved å kommunisere med brukeren, men det er noen forskjeller. Informant C trekker eksempelvis frem at noen tegnspråk kommuniseres med brukeren, i stedet for eller i tillegg til verbal kommunikasjon.

Det kan være flere grunner til at det er minimalt med verbal kommunikasjon med brukerne. Informant E fremmer at beboeren ikke er mottakelig for beskjeder i stressete situasjoner, og da er non-verbal kommunikasjon det beste. Det påpekes at kroppsspråk brukes en del i møte med beboeren. Det vises til at å holde beskjeder korte og tydelig er bedre for beboeren, og det bidrar til at det er lettere for beboeren å forstå hva som kommuniseres. Informant E viser også til at det er viktig å ikke starte med å si «nei», da det vil være det eneste beboeren oppfatter.

Informant A fremmer at beboeren ikke liker å bli snakket til. Det vises til at i bofellesskapet brukes en dagsplan, der det skrives opp hva beboeren gjør hver vakt. Dette bidrar til at miljøpersonale i mindre grad trenger å kommunisere til beboeren hva som skal skje. Informant A viser til de situasjonene som det i størst grad fremkommer verbal kommunikasjon til beboer, og forteller:

«De eneste gangene vi kommuniserer er hvis (beboer) gjør noe (beboer) ikke skal. Da er det kortest mulig, det holder eller ferdig»

Informantene trekker frem at de bruker ord som «ferdig» og «stopp». Denne formen for kommunikasjon til brukere, gjør at miljøpersonell ønsker å påvirke brukeren eller bidra til å styre brukerens atferd. Og hvis ikke brukeren gjør slik vil det være aktuelt å gripe inn med tvangstiltak. Informant C sier også at de motiverer alltid bruker til å flytte seg selv før personalet går inn i en føring. Dette kan bidra til å unngå at de blir nødt til å gripe inn med tvangstiltak. Informant C peker på at det blir mye verbal kommunikasjon da bruker ikke liker fysisk kontakt med personalet og da situasjoner kan oppstå fort. «Stopp» er også et vanlig uttrykk i møtet med brukeren.

Informant B trekker frem at de to miljøpersonale som er på vakt, ofte snakker indirekte til hverandre når de skal gi en beskjed til beboer. Dette forklares i at beboeren ikke liker å bli snakket til, og at når miljøpersonale skal gi beskjeder ser det bedre at beboeren får med seg hva miljøpersonale sier. Informant A og B påpeker her også viktigheten av å være bevisst hva som snakkes om foran brukeren, og viser til at beboeren ofte gjentar det miljøpersonalet sier.

Når det kommer til forebyggende tiltak skilles det mellom generell forebygging og de alternative tiltak som blir satt i gang for å hindre utøvelse av tvang og makt. Informant D viser eksempelvis til at det gis en påminning til beboeren før de skal inn i det

offentlige rom. Dette er med på å gi beboeren en forståelse at hva som skjer dersom beboeren ikke klarer å opptre rolig i det offentlige rom. Det pekes på at ved uro gis det rom for at beboeren får en pause til å hente seg inn før det blir nødvendig for miljøpersonale å gripe inn. Informant C deler noe lignende, og sier at personale forteller til brukeren når de gjør noe og hvorfor. Det er for å forberede og gi brukeren tid. Dette kan illustrere at brukeren gis en form for valg, og brukeren kan velge å gjøre noe selv, eller så blir personalet nødt å gripe inn.

Informant B påpeker når beboeren gjør noe som ikke er lov forventes det tilsnakk.

Informant B sier at beboer:

«forventer tilsnakk av oss, at vi gjør jobben vår. Hvis vi ikke gir (beboer) tilsnakk, da blir (beboer) mer urolig»

Det viser at tilsnakk er en rutine for beboeren. Informant A fremmer en handlingsplan for hvordan miljøpersonell skal gå frem når beboeren gjør noe som ikke er lov. Det illustreres at dersom denne ikke blir fulgt kan det føre til at beboeren blir mer urolig og utagerer på personalet eller slår inventar. Informant B forteller videre at tilsnakk er et forebyggende tiltak som fungerer godt på deres beboer og som ofte er med på å avverge situasjoner. B sier at:

«Ni av ti ganger går det å snakke (beboer) ut av situasjoner. Det er en gang, når (beboer) slår tempelet sitt. Du må jo bruke sunn fornuft. Hvis (beboer) slår hardt må vi rett inn, for å unngå skade».

Det vises til at i de fleste situasjonene er kommunikasjon en god form for forebyggende tiltak, men i de situasjonene med økt risiko for skade må miljøpersonalet ofte gripe inn raskt for å avverge skaden. Informant D fremmer at situasjoner som skjer akutt kan påvirke miljøpersonalets opplevelse av trygghet.

Men hvordan kan kommunikasjon til bruker, både den generelle kommunikasjon og kommunikasjon som forebyggende tiltak, påvirke hvordan miljøpersonalet opplever å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak? Funnene tyder på at kommunikasjon kan være en god metode for å dempe situasjoner som oppstår, samtidig som i akutte situasjoner kan det være vanskelig å kommunisere. Her vil det ofte være nødvendig å gripe raskere inn med tvang, og mindre mulighet for å utprøve alternative tiltak. Akutte situasjoner gjør at personalet føler seg mer utrygge ved å gjennomføre tvangstiltak.

5.4.2 Kommunikasjon med kollega

Hvordan miljøpersonalet kommuniserer med kollegaen når det forebygges kan også bidra til å påvirke opplevelsen. Informantene trekker frem at det ofte ikke er nødvendig med mye verbal kommunikasjon, og at dersom personalet kjenner hverandre og brukeren godt, er det nok med non-verbal kommunikasjon. Informant D opplever ulik kommunikasjon under forebygging med et miljøpersonell som er nyere, i motsetning til en som D selv kjenner godt og som har erfaring med beboer. D sier følgende:

«Når man har jobbet sammen lenge så skjer det automatisk, at man plasserer seg. Med noen nyere så kommuniserer man at du må stå der».

Her vises det til plassering som forebyggende tiltak. Dersom personalet vet hvordan forebygging og gjennomføring av tvangstiltak skjer vil det være mindre behov for at den som har lengst erfaring må forklare og verbalt kommunisere til det andre personalet hva som skal gjøres. Med to trygge personal vil situasjonen skje automatisk og det vil øke opplevelsen av trygghet. Informant A viser til at dersom personalet kjenner hverandre godt, kan blikkontakt bidra til at personalet forstår hverandre uten at det er behov for verbal kommunikasjon.

Informant C påpeker at kommunikasjon brukes aktivt mellom personale, særlig ved gjennomføring av tvangstiltakene. Informant E påpeker at det ikke er mulig for miljøpersonale å gå vekk for å planlegge situasjoner eller reflektere over en situasjon som har oppstått. E sier at det ofte blir en del kommunikasjon mellom personalet foran beboer, men at det ikke er behov for like mye dersom personalet har mer erfaring. Likevel, fremmer informant E at å planlegge på forhånd vil være den beste forebygging.

Kommunikasjonen personalet har mellom hverandre vil avhenge av om personalet er trygge på hverandre, og i hvor stor grad de har erfaring og kjennskap til bruker og tvangsvedtaket som det arbeides med. Hvor mer kommunikasjon som må brukes kan gjøre at det blir vanskeligere å være i forkant om en situasjon oppstår akutt. Det vil igjen bidra med å påvirke hvordan miljøpersonalet opplever å gjennomføre tvangsvedtak.

5.4 Refleksjon over tvang og makt kan bidra til å gjøre praksis bedre

Alle informantene reflekterer over deres egen utøvelse og opplevelse av de tiltakene de bruker gjennom hele intervjuet. Informantene trekker frem at refleksjon er viktig for å

sikre at de tjenestene som gis til personer med psykisk utviklingshemning er forsvarlige. Refleksjon over egen praksis og egne følelser kan bidra til økt forståelse for egen opplevelse. Økt forståelse over tvangsvedtaket kan igjen bidra til at utøvelse av tvang og makt oppleves enklere.

5.4.1 Tilbud om refleksjon

Informantene peker på at refleksjon er viktig og at det er åpent i bofellesskapene om å snakke om situasjoner som har oppstått. Likevel, har ingen av bofellesskapene et tilbud om refleksjon etter gjennomføring av tvangstiltak, og det kan være vanskelig å fange opp miljøpersonell som opplever at det å utøve tvang og makt er ubehagelig. Informant D fremmer flere forhold som kan gjøre at miljøpersonale opplever å utøve tvang og makt som mindre ubehagelig. Det trekkes frem at det er gode rutiner på hva som skal gjøres i forebygging, når det rapporteres. Informant D viser til at det hjelper at det alltid er to personale til stede, og sier videre:

«Vi kan reflektere og snakke om det som kan gjøre at følelsene, at man har holdt en person mot sin vilje ikke er så sterk, for man vet hva man gjør og hvorfor».

Her pekes det på at å snakke om situasjoner i etterkant kan gjøre opplevelsen lettere for personalet, og at gode rutiner kan bidra til at personale opplever seg tryggere ved å forebygge for og gjennomføre tvangstiltak. Informant E sier at når det kommer til refleksjon etter en enkelt situasjon der tvang var brukt at det ikke er en rutine, men at de snakker om hva som skal dokumenteres. Informant F opplever at å snakke om situasjonen er et behov og at det ofte skjer automatisk. Informant C trekker frem viktigheten av å reflektere over en situasjon, og om personalet handlet rett i situasjonen. Informant C synes det er greit at det er flere som er med på å reflektere over situasjonen, særlig hvis man er usikker. Andre informanter med lenger erfaring trekker frem at de er trygge i sin vurderingsevne til de beslutningene som tas, og at det ikke like ofte reflekteres over situasjonen og om noe kunne vært gjort annerledes.

Det trekkes frem flere samlingsarenaer som gir rom for at personalet skal kunne ta opp og reflektere over situasjoner. Funnene viser at det kunne vært mer rom for å snakke om egne følelser og opplevelser. Informant C viser til at det er en fagansvarlig ved hver vakt som skal sammen med resten personalet evaluere på slutten av hver vakt. Det trekkes frem at miljøpersonalet kunne blitt flinkere på å gjennomføre det. Informant A tar opp og reflekterer med resten av personalgruppen over vanskelige situasjoner eller

gjentakende situasjoner på månedlige teammøter. Informant E fremmer noen møtearenaer, der personalet reflekterer rundt ulike situasjoner som er oppstått og om det er noe som kan gjøres annerledes. Informant E nevner fagdag, personalmøter og etikkfrokost. E sier følgende:

«Fagdagen er en påminnelse, hvorfor gjør vi som vi gjør. Vi har personalmøter, vi drøfter, vi sender ut meldinger for å samkjøre personalet rundt beboeren. Samt etikkfrokost, hvor man diskuterer ulike problemstillinger som dukker opp, tvangsbruk eller situasjoner, hvordan forebygge».

Her vises det til at de ulike arenaene for refleksjon er viktige. De vil bidra til trygghet og at personalgruppen i større grad blir samkjørte, når det arbeides på brukeren. Flere av informantene påpeker at refleksjon over situasjoner kan bidra til å oppdage områder med behov for forbedring og kan bidra til å endre praksis når det anses nødvendig for å sikre forsvarlige tjenester for brukeren. Informant D påpeker at å utøve tvang og makt er nødvendig, og at dersom det blir gjennomført vil ikke det si at personalet har gjort noe feil eller har gjort en dårlig jobb. Men at det kan alltid være greit at personale reflekterer i etterkant hvorfor tvang ble brukt, men også da reflektere over sine egne følelser i situasjonen.

Her vises det til at alle informantene føler at det rom for å reflektere og drøfte situasjoner og egne følelser, men at det er ønskelig med mer strukturerte rammer for refleksjon. Dette vil gjøre det lettere å fange opp de som opplever ubehag ved å gjennomføre tvangstiltak.

5.4.2 Refleksjon kan bidra positivt og viktigheten av å ivareta hverandre

Alle informantene bekrefter at de tenker at å reflektere over egne følelser og egen praksis er positivt. Informant C fremmer at det å snakke om tvangsbruken kan endre miljøpersonale sin opplevelse, og forteller også en egen opplevelse på avlastningsboligen:

«Før brukte vi tvang mye og folk gjerne ikke ønsket å gå på jobb, alle slengte seg på bølgen. Så tenkte jeg det er ikke så gale lenger. Jeg begynte å snu andre sine tankeganger, at det er greit».

Her vises det til at negative tanker og opplevelser rundt det å bruke tvang kan bidra til å skape et dårligere arbeidsmiljø. Informant C illustrerer at ved å reflektere over praksis

er det lettere å oppdage hva som kan endres. Informant A og B drøfter rundt at det å sitte på en negativ opplevelse ikke er bra, og at arbeidsmiljøet kan bli skadet. A påpeker at det er viktig at ansatte ikke skal føle frykt, og at alle skal trives når de er på jobb. Informant E fremmer at når det dokumenteres skulle det være enda tydeligere at personalet skal reflektere over situasjonen før det dokumenteres. Her kan det trekkes frem hva som skjedde, men det skulle være lagt enda mere oppmerksomhet på miljøpersonalets egne følelser. Informant E sier at i bofelleskapet har de et bra brukerperspektiv, men at det skulle også vært tydeligere hvor viktig det er å ta vare på hverandre.

Informant B påpeker at ofte kommer kollegaer bort å spør hvordan det går, og det gir mulighet for å få en slags avlastning i stedet for å gå å bære de negative følelsene selv. Informant A opplever at det er lettere å snakke med kollegaer, enn eksempelvis avdelingsleder, da kollegaene er i miljøet og har muligens kjent på de samme følelsene. Informant A sier at kollegaene er flinke til å ta vare på hverandre, og at å støtte hverandre er viktig. Informant A viser til en situasjon der A selv ble skadet, og kjente på irritasjon for å ha blitt skadet. Da ringte A til en annen kollega som ikke var på jobb for å få ut frustrasjonen. A fremmer at det er viktig å få å snakke om det den dagen, da det gjør det lettere å starte med blanke ark dagen etter.

Informant E reflekterer over viktigheten å fortelle til kollegaer hva man opplever og delte at i den siste tiden har vært personal som har hatt noen sterke reaksjoner etter tvangsvedtak er blitt gjennomført. Det fortelles om en nyansatt som var med på å gjennomføre tvangstiltak flere ganger. Den ansatte hadde først sagt at det gikk fint, men det kom etter hvert frem at det var et ubehag å utøve tvang overfor beboeren. Informant E sier at det hadde vært nødvendig med mer tydelige rutiner for hvordan miljøpersonale kan fange opp dem som synes det er ubehagelig å utøve tvang. Informant E forteller videre om en lignende situasjon gjeldene studenter som har enten vært med på eller sett utøvelse av tvang. Der sa den ene studenten først at det gikk greit, men litt senere da veileder sa at det så ut som studenten hadde hatt reaksjoner, sa studenten at det ikke var kjekt likevel. Informant E tydeliggjør:

«Det er tilfeldig at den som jobber er flink til å se den andre. Det er opp til hver enkelt å se den andres behov, og det er ikke lett».

Her pekes det på det ansvaret miljøpersonale har for hverandre og at det er viktig å ivareta hverandre når noen opplever at det er ubehagelig. Det pekes igjen på at gode rutiner for å reflektere etter situasjoner kan bidra til at alle får dele sine egne følelser og opplevelser, som kan bidra at personalet ikke sitter igjen med ubehagelige følelser. Informant E viser til at det er viktig å bearbeide egen opplevelse av situasjonen, og se etter hva som kan ha påvirket opplevelsen. E sier at:

«Hvis du ser på den psykologiske biten, altså får du snakket om det, får du reflektert etter en situasjon, det er så mye ting som påvirker alt. Toleransevidu, hvor mye man tåler den dagen, hadde du en dårlig opplevelse sist.»

Videre viser informant E at det er viktig at disse bearbeidelsene over seg selv gjøres først, og at man etter kan tenke over situasjonen og hva som muligens kunne vært endret. Å tenke gjennom hele situasjonen og egne følelser etter vil bidra til at personalet er bedre rustet til neste gang en situasjon oppstår. Det vil bidra til å øke egen trygghet på å gjennomføre tiltakene. Derimot pekes det på at dersom det ikke reflekteres over situasjonen kan det være at det blir vanskelig å utøve tvang for hver gang.

Informantene viser at refleksjon er svært viktig, og peker på at negative opplevelser kan bidra til å skape et dårlig arbeidsmiljø. Egen refleksjon er også viktig, men det å snakke med andre om situasjonen kan oppleves som like nødvendig. At noen spør hvordan situasjonen opplevdes kan bidra til at miljøpersonalet føler seg sett, og viktigheten av å ivareta og støtte sine kollegaer påpekes. Refleksjon vil også gjøre at miljøpersonale er bedre rustet neste gang, og det kan bidra til at å bruke tvang ikke oppleves like ubehagelig eller inngripende.

6 Drøfting

I denne delen av oppgaven drøftes egne funn i lys av studiens teoretiske ramme og tidligere forskning. Temaene som trekkes frem er: Miljøpersonalets kompetanse og erfaring med bruker og tvangsvedtak. Forhold som påvirker miljøpersonalet sin opplevelse av trygghet. Kommunikasjon til bruker og personal. Refleksjon etter gjennomføring av tvangstiltak. Temaene vil til sammen bidra til å belyse hvordan miljøpersonale opplever å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning i bofellesskap.

6.1 Hvordan påvirker miljøpersonalets erfaring og kompetanse deres opplevelse

Miljøpersonalets opplevelse ved å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak kan tolkes i lys av deres erfaring og kompetanse. Funnene viser at erfaring spiller en rolle for opplevelsen, mens det er noe vanskeligere trekke slutninger om kompetansen til miljøpersonalet har en påvirkning. Likevel vil et faglig grunnlag, som opparbeides gjennom opplæring og refleksjon være med å påvirke opplevelsen til miljøpersonalet. Gjennom spørsmålene fikk jeg en oversikt over den erfaring, utdanning, stilling og ansvarsområder den enkelte informant har, jf. tabell 2.

6.1.1 Erfaring og miljøpersonalets opplevelse av bruk av tvang og makt

Resultatene mine viser at de informantene som virker til å oppleve seg mest trygg på å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak er dem med lengst erfaring. Dette kan også henge sammen med andre forhold. Blant informantene hadde fire av dem over fem års erfaring og de to siste hadde mellom to til tre års erfaring. Fem av seks av informantene er i 100% stillinger. Flere av informantene tydeliggjør at etter opparbeidet erfaring og kjennskap til brukeren er det blitt lettere å gjennomføre tvangstiltak, og de er blitt mer trygge på seg selv og brukeren. Dette støttes av det Linde & Owren (2017) fant gjennom sin studie, nemlig at erfaring og kjennskap til personen er avgjørende for når tjenesteytere velger å ta i bruk insisterende praksiser overfor personen de er i møte med.

Å bruke tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning skal imidlertid alltid være forsvarlig, både faglig og etisk (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-5). Til grunn for en forsvarlig praksis ligger de retningslinjer og lovverk som er aktuelle (Helsedirektoratet, 2021). Resultatene mine tyder på at når personale får en større forståelse for hvorfor det anses som nødvendig å utøve tvang og makt overfor brukeren, vil det bidra til å endre miljøpersonalets opplevelse av å gjennomføre tvangstiltak. Det vil i mindre grad oppleves inngripende og ubehagelig, da miljøpersonalet beskriver at det er for brukerens beste at de griper inn. Dragsten & Søndena (2014) fant gjennom sin studie at høyere etisk bevissthet hos tjenesteytere kan sees som en av årsakene til at det har vært en økning i bruk av tvang og antall personer med tvangsvedtak.

Ved gjennomføring av tvangstiltak foreligger også et krav om at miljøpersonalet har dispensasjon. Dette er for å sikre at personalet har den faglige kunnskapen som kreves for å kunne gjennomføre tvangsvedtak. For å få dispensasjon dersom man ikke oppfyller utdanningskravet, er erfaring og trygghet to viktige forhold (Helsedirektoratet,

2015b). Alle informantene jeg intervjuet har dispensasjon for å gjennomføre tvangsvedtak. Funnene mine viser at trygghet og erfaring henger sammen, og økt erfaring vil kunne gi økt trygghet for miljøpersonale. Resultatene peker på at det kan henge sammen både med bedre kjennskap til brukeren og tvangsvedtaket, men også at miljøpersonale har mer erfaring med å gjennomføre tvangstiltak. Resultatene mine viser at de informantene som har lengst erfaring og som har et særlig ansvar overfor brukeren uttrykker tydeligst å ha kjennskap til vedtaket, og klarer i størst grad å forklare hvorfor brukeren har tvangsvedtak. Tjenesteytere skal inneha yrkeskompetanse i møte med personer med psykisk utviklingshemning, som vil bidra en økt forståelse for brukeren og tvangsvedtaket. Relasjonskompetanse vil bidra til at man forstår brukeren, og deres behov og ønsker i den gitte situasjon, mens handlingskompetanse vil gi miljøpersonale en bedre forståelse av hvordan og når det er nødvendig å gripe inn med tvangstiltak (Røkenes & Hanssen, 2012). Askheim (2020) fremmer at et dilemma bakkebyråkrater ofte står i, er når det er nødvendig å måtte gripe inn overfor personer med psykisk utviklingshemning. Funnene mine viser at erfaring og kjennskap til brukeren vil bidra til at miljøpersonalet får en økt forståelse for hvorfor og når det er nødvendig å gjennomføre tvangsvedtak.

Altså kan vi si at erfaring er viktig for opplevelsen. Et hovedresultat i studien min viser at alle informantene opplevde seg mer utrygge og at å bruke tvang opplevdes som mer inngripende før de fikk erfaring. Erfaring og kjennskap vil bidra til å gi en økt forståelse for hvorfor tvangsvedtaket er nødvendig, som funnene mine viser er med på å gjøre at det oppleves lettere å utøve tvang overfor personer med psykisk utviklingshemning.

6.1.2 Faglig kompetanse og profesjonalitet

Resultatene mine viser at de informantene uten relevant høyere utdanning i størst grad uttrykker utrygghet eller ubehagelighet ved gjennomføring av tvangstiltakene.

Utdanning kan ha dermed sies å ha en innvirkning på opplevelsen, men det er vanskelig å si at det er grunnet utdanning eller om det er andre forhold som spiller inn.

Blant informantene er det fire av dem som har høyere utdanning. De ulike utdanningene informantene har er sosionom, barnevernspedagog og vernepleier. En av de som ikke har relevant høyere utdanning er helsefagarbeider. Gjennom utdanningen vil miljøpersonale tilegne seg en bestemt form for kompetanse som er knyttet til deres fagområde (Røkenes & Hanssen, 2012). De ulike utdanningene informantene har er alle

knyttet til sosialfaglig arbeid, men hver utdanning vil ha et yrkesspesifikt fokus. Altså særlige kunnskaper og ferdigheter rettet mot bestemte eller ulike grupper i samfunnet. Eksempelvis vil barnevernspedagogikk ofte ha et større fokus på barn og deres familier, mens sosialt arbeid knytter seg mer generelt til ulike grupper i samfunnet (Utdannings- og forskningsdepartementet, 2005b). Vernepleiere har fokuset på å tilrettelegge for personer med funksjonsnedsettelse (Utdannings- og forskningsdepartementet, 2005a). Resultatene viser ikke noen tydelige forskjeller mellom de informantene som har utdanning, og deres opplevelse knyttet til deres bestemte profesjon. Likevel er det mulig at det er forskjeller, men at spørsmålene som er stilt på intervjuet ikke har bidratt til å få frem forskjellene mellom de ulike utdanningene.

En annen årsak til at ikke resultatene viser forskjeller mellom informantene knyttet til utdanning, kan trolig forklares ved hjelp av institusjonalisert makt (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Makt i institusjoner kommer frem både gjennom de strukturene som finnes, relasjoner og holdninger til de ansatte i institusjonen. Det er gjennom de strukturelle faktorene og holdningene og verdiene til de ansatte at det sikres forsvarlige tjenester overfor personer med psykisk utviklingshemning som bor i bofelleskap (Helsedirektoratet, 2015b; Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Habermas peker på hvordan normer og verdier som er til stede i institusjonen er med på å påvirke samhandlingen mellom profesjonelle og i møtet med brukere (Baxter, 2011). Gjennom samhandling med brukere, eller kollegaer, ønsker vi å uttrykke våre verdier som påvirker våre handlingsvalg (Røkenes & Hanssen, 2012). Askheim (2020) fant gjennom sin studie at det er faktorer i selve institusjonen som påvirker hvordan og i hvor stor grad det tilrettelegges for brukervedvirkning. Her pekes også på viktigheten av å være bevisst at rutiner i bofellesskapet kan påvirke våre handlinger, og viktigheten av at miljøpersonale alltid skal reflektere over sine valg og om det gis rom nok for brukervedvirkning (Askheim, 2020). En av årsakene til at forskjeller mellom utdanning ikke kommer tydelig frem i mine resultater, kan følgelig være at miljøpersonale er påvirket av de strukturer, holdninger og rutiner som er til stede i bofellesskapet. Og dermed at deres faglige kompetanse ikke er fremtredende for opplevelsen.

Gjennom funnene mine ser jeg at opplæring er i stor grad med på å påvirke miljøpersonalets opplevelse. At personalet har grundig og jevnlig opplæring kan bidra til at forskjellene mellom kompetanse ikke kommer like synlig frem. Opplæring kan sees som en del av den faglige kompetansen, og skal bidra til å sikre en forsvarlig

praksis. Å ha kvalifisert personale er med på å dekke brukerens behov for personlig trygghet (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-5; Helsedirektoratet, 2015b). Opplæringsprogrammet MAP skal bidra til å samkjøre kommuner og til at miljøpersonalet opplever seg trygge på å forebygge og håndtere ulike former for atferd (SIFER, 2021). Funnene mine viser at jevnlig trening og refleksjon over tvangsvedtaket påvirker hvordan miljøpersonalet opplever å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak. Slik kan det tolkes at gjennom å gjøre personalgruppen mer samkjørte ved å ha jevnlig trening og refleksjon, vil de i mindre grad oppleve utrygghet og bli påvirket av sin egen faglige bakgrunn.

Vedtaketets innhold og de føringer som ligger til grunn for tvangsvedtak kan også ha en innvirkning på at forskjeller i kompetanse er vanskelig å oppdage. I hvert bofellesskap arbeider personalgruppen etter samme vedtak og det er de samme føringene som gjelder. Miljøpersonalet vil ha lik opplæring og følge samme rutiner for dokumentasjon (Helsedirektoratet, 2015b). Dette vil kunne bidra til å minske forskjellene mellom miljøpersonalet, og hvordan det å utøve tvang oppleves. Gjennom funnene mine ser jeg at refleksjon over tvangsvedtaket og ulike samlingsarenaer for å diskutere situasjoner som har oppstått, kan bidra til at personalgruppen får en bedre og mer lik forståelse for bruk av tvang og makt. Derimot, i et av fokusgruppeintervjuene kom det frem svært ulike meninger om hvordan å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak oppleves mellom informantene. Dermed kan det ikke sies at selv om personalgruppen arbeider etter samme vedtak og føringer, at det er med på å avgjøre hvordan det oppleves.

Det viser til at det er flere forhold som kan påvirke at forskjeller mellom utdanning blir mindre eller er vanskeligere å oppdage. Selv om resultatene mine ikke viser noen forskjeller mellom de ulike utdanningene, peker de på at faglig kompetanse er viktig og vil bidra til trygghet både gjennom opplæring og kunnskap. Funnene viser at de med utdanning i større grad opplever seg mer trygge på å gjennomføre tvangstiltakene, og opplever det å gripe inn som mindre ubehagelig. Dette kan henge sammen med at de har en høyere faglig forståelse på hvorfor og når tvang er nødvendig.

6.2 Forhold som påvirker miljøpersonalets opplevelse av trygghet

Gjennom funnene fremmet informantene flere forhold som kan være med å påvirke hvor trygge miljøpersonale opplever seg når det forebygges for og gjennomføres tvangsvedtak. Forhold som kommer frem er hvorvidt kollegaen som den enkelte

personal arbeider med også er trygg på gjennomføring, og hvor grundig og jevnlig opplæring og veiledning knyttet til tvangsvedtaket forekommer.

6.2.1 Hvordan kan våre kollegaer påvirke tryggheten vår?

Når det skal gjennomføres bruk av tvang skal det alltid være to miljøpersonell til stede (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-9). Det skal sikre at tvangstiltak gjennomføres forsvarlig og styrke personen med psykisk utviklingshemning sin rettssikkerhet (Helsedirektoratet, 2015b). Flere av informantene viser hvordan det andre personalet som det arbeides med på brukeren som har vedtak, kan bidra til å påvirke miljøpersonalets opplevelse av trygghet. Eksempelvis peker resultatene på at personalet ikke har nok erfaring når det kommer til å gjennomføre tvangstiltak, eller er usikker på hvordan tiltakene iverksettes.

Ved gjennomføring av tvangstiltak skal alltid en av tjenesteyterne ha dispensasjon for å iverksette tvangsvedtaket (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-9). Informantene trekker frem at tvang fortsatt skal brukes selv om personalet ikke har dispensasjon, men at det da vil regnes som et avvik. Det krever dermed ikke at begge de to miljøpersonalene som gjennomfører tvangstiltak har dispensasjon. Resultatene mine viser at erfaring, stilling og kjennskap til bruker og vedtak kan påvirke miljøpersonalets opplevelse av trygghet. En hovedtendens i mitt materiale er at de som gjennomfører tvangsvedtak har dispensasjon til å gjennomføre det. At et miljøpersonale har dispensasjon, kan likevel ikke si å ha en direkte påvirkning på opplevelsen. Resultatene viser at når miljøpersonalet arbeider med en kollega som er nyere eller er usikker på hvordan det skal forebygges og gjennomføres tvangstiltak, krever det mer av dem som er i større stillinger når det oppstår en situasjon der å gripe inn blir aktuelt. Funnene støttes opp av det Linde & Owren (2017) fant ut gjennom sine resultater, nemlig at erfaring og kjennskap til brukeren er med på å avgjøre når og hvorfor den enkelte tjenesteyter velger å ta i bruk insisterende praksis.

Resultatene mine peker særlig på at det blir mer aktiv kommunikasjon mellom personalet, dersom den ene er utrygg eller ikke har erfaring. Miljøpersonell som er trygge på hverandre og på tvangstiltakene, har ikke behov for mye verbal kommunikasjon og situasjonene skjer mer automatisk. Informantene fremmer at brukerne i bofelleskapene ikke liker kommunikasjon, og noen peker på at det kan skape mer uro. Det innebærer at dersom personalet er nødt til å kommunisere mer aktivt, kan

det bidra til at brukeren blir mer urolig. Det kan igjen knyttes til funnene om at mengde motstand og økt verbal uro fra brukeren er med på å gjøre at situasjoner hvor det forebygges for eller gjennomføres tvangstiltak oppleves mer inngripende. Her kan det altså oppstå et dilemma. At informantene sier at brukeren ikke liker kommunikasjon, men likevel virker det som om alle informantene både snakker til og foran brukeren, kan være problematisk. Miljøpersonalet bør veie hensynene mot hva som er til det beste for brukeren (Helsedirektoratet, 2015b). Er det viktigst at personalet ikke kommuniserer, men kan da risikere å ikke være samkjørte hvis det må forebygges eller gjennomføres tvangstiltak? Eller er det viktigst at informasjonen blir kommunisert til bruker eller annet personale, men kan da risikere at brukeren blir mer urolig?

All kommunikasjon gjennomføres med grunnlag i den situasjonen man er i, og dersom det er svikt i kommunikasjon kan situasjonen tolkes ulikt (Hutchinson & Oltedal, 2017). Det kan gjøre det vanskelig når informantene skal forebygge for og gjennomføre tvangstiltak, hvis de ikke er samkjørte. Funnene viser at samkjørt personal kan hindre at tvangstiltakene blir gjennomført på en forsvarlig måte. Det griper inn i rettssikkerheten til brukeren (Helsedirektoratet, 2015b). Jeg har selv observert at det har vært svikt i kommunikasjonen mellom personale ved gjennomføring av tvangsvedtak. Der har det ene personalet tatt vurderingen av at det er nødvendig med tvangstiltak umiddelbart, men der det ikke ble tydelig nok kommunisert til det andre personalet. Det personalet har ikke oppfattet situasjonen slik, og kun brukt forebyggende tiltak. Det ble dermed uenighet om at tvang var blitt brukt, og situasjonen ble tolket ulikt av personalet.

Hovedfunnene mine indikerer at opplevelsen den enkelte miljøpersonale har når det forebygges for eller gjennomføres tvangsvedtak i stor grad avhenger av den som arbeides med. Og særlig om personalet virker å ha erfaring og være trygg på brukeren, kollegaen og tvangstiltakene. Funnene mine viser at kommunikasjonen i samhandlingen mellom personalet avhenger av om personalet er trygge på hverandre og på hva de skal gjøre. Det pekes på viktigheten av at personale er samkjørte, da det vil gjøre det lettere for personalet å forebygge og gjennomføre tvangstiltak.

6.2.2 Grundig opplæring og jevnlig trening på tiltak er avgjørende for opplevelsen

Resultatene mine tyder på det at å føle at man har fått god opplæring henger sammen med at personale kjenner seg trygg på å utføre tiltakene som følger av tvangsvedtaket. I Helsedirektoratets veileder fra 2021 kom det frem at det var flere utfordringer knyttet til

de helsetjenester som gis til personer med psykisk utviklingshemning. En av utfordringene som kom frem var mangel på en planmessig opplæring (Helsedirektoratet, 2021). Resultatene trekker frem hvor viktig opplæring og veiledning rundt de ulike tvangstiltakene er for å øke tryggheten når det gjennomføres tvangstiltak. Det er både et behov for det enkelte personale, og for brukerens del, da det sikrer at de tjenestene som gis er forsvarlige (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-9; Helsedirektoratet, 2015). Gjennom helse- og omsorgstjenesteloven §8-1 fremmes det at kommunen plikter å medvirke til å gi helsepersonell opplæring, som innebærer undervisning og praktisk opplæring (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §8-1). Når jeg her omtaler opplæring viser jeg til både generell opplæring av tvangsvedtaket som gis av miljøpersonale til nyansatte, og den veiledningen arbeidsplassen har gjennom det bestemte opplæringsprogrammet som er i det enkelte bofellesskap.

Funnene illustrerer at miljøpersonalet er positive i forhold til det opplæringsprogrammet de har på sin arbeidsplass. Resultatene tyder på at MAP har en mer fast og strukturert rutine på opplæring i teknikkene enn det TAM har. Gjennom opplæringsprogrammet MAP, blir tjenesteytere lært opp i hvordan forebygge og håndtere aggresjons- og voldsproblematikk på en riktig og forsvarlig måte (SIFER, 2021). Opplæring gjennom kurs i MAP skal bidra til en økt trygghet og sikkerhet for ansatte og brukere i helse- og sosialsektoren. MAP sin hensikt er å gjøre en uønsket variasjon mindre når det kommer til forebygging og håndtering av aggresjonsproblematikk. Det vil sikre at opplæring av ansatte er «*standardisert, kunnskapsbasert og kvalitetssikret*» (SIFER, 2021, s. 3).

Resultatene mine fremmer at MAP sine retningslinjer innebærer at arbeidsplassen ukentlig skal trene på og reflektere rundt de ulike tvangstiltak som er til stede på arbeidsplassen, og at dette vil i stor grad påvirke personalets trygghet ved å gjennomføre tvangsvedtak. Jevnlig refleksjon og øving på tiltakene skal samkjøre personalet, også dem som er i mindre stillinger. Som nevnt over, kan dette bidra til en mer forsvarlig praksis og er med på å styrke brukerens rettssikkerhet (Helsedirektoratet, 2015b). Funnene mine peker på at ulike samlingsarenaer for å drøfte og reflektere over situasjoner som har oppstått også er med på sikre forsvarlig praksis, og at tiltakene er mest mulig skånsomme overfor brukeren. TAM sine retningslinjer virker ikke å ha fastsatt en jevnlig trening på arbeidsplassen. Resultatene mine viser dermed at MAP i større grad er med på sikre forsvarlige tjenester overfor personer med psykisk utviklingshemning, enn det TAM gjør. Det kan sies at MAP sitt mål om å samkjøre

praksis og hindre variasjon i utførelse av forebygging og håndtering av aggresjonsproblematikk er oppfylt.

Det er også andre forhold som kan påvirke hvordan opplæring gis, og for noen vil det kreve mer erfaring og mer trening, før miljøpersonalet opplever at de er trygge på å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak. Resultatene mine viser at covid-19 var med å påvirke opplæringen og øvingen på tiltakene. I denne perioden kunne personalet ikke være like tett på hverandre, og det å øve fysisk på tiltakene ble ikke grundig gjennomført. Dette bidro til mer utrygghet for personalet. Funnene kan støtte opp om at mer jevnlig øving og refleksjon over teknikkene kan bidra til økt trygghet på å gjennomføre tvangstiltakene.

Knyttet til mer generell opplæring, viser funnene mine at det er grundig opplæring knyttet til brukerne. Opplæringen er knyttet både til tvangsvedtak, men også hvordan samhandle med brukeren på best mulig måte. Resultatene mine viser at opplæringen likevel ikke sikrer at personalet er trygge, og at tryggheten utvikles etter erfaring. Det pekes på at det at det alltid er to personer til stede hos brukeren er en trygghet. Det åpner for at personalet kan spørre hverandre om det er noe som er utydelig eller som den enkelte opplever seg usikker på. For at miljøpersonale skal vite hva de skal gjøre i den gitte situasjon, må de ha utviklet handlingskompetanse. Det innebærer også å vite hvordan de skal gå frem for å forebygge og hvordan best møte brukeren i den aktuelle situasjonen for å kunne dempe situasjonen før det blir nødvendig å gripe inn med tvangstiltak (Røkenes & Hanssen, 2012).

Ett av de tydeligste funnene som kommer frem gjennom denne studien er nemlig hvor viktig det er med jevnlig opplæring og refleksjon rundt tvangsvedtaket, og det vil være avgjørende for personalets opplevelse av trygghet ved forebygging og gjennomføring av tvangsvedtaket. Bofelleskapene som bruker MAP virker til å ha mer strukturerte retningslinjer, som igjen er med på å trygge personalet.

6.3 Kommunikasjon og miljøpersonalets opplevelse av å bruke tvang og makt

Resultatene illustrerer at ulike former for kommunikasjon i forebyggende arbeid er sentralt. Det gjelder hvordan miljøpersonalet møter brukeren, hvordan det kommuniseres under forebygging, og hvordan det kommuniseres mellom personalet. Kommunikasjonen til brukeren vil i noen grad avhenge av graden av utviklingshemning den enkelte brukeren har (Berge & Ellingsen, 2015). Ut ifra beskrivelsene som

informantene gir tolkes det at de tre brukerne ligger rundt graden alvorlig. Brukerne virker alle til å mangle evne til å kommunisere gjennom spontan verbal tale, men kan til en viss grad uttrykke behov og ønsker. Likevel, så er det vanskelig å si hvor mye den enkelte bruker forstår og får med seg av det som blir kommunisert.

6.3.1 Kommunikasjon og tilrettelegging av brukermedvirkning

Å kunne kommunisere med brukere er en helt sentral evne i rollen som miljøpersonale (Røkenes & Hanssen, 2012). Resultatene mine peker på ulike former for kommunikasjon som brukes av miljøpersonalet i møtet med brukeren. Det inkluderer verbal kommunikasjon, non-verbal kommunikasjon og tegnspråk. Miljøpersonalet fremmer at og en form for verbal kommunikasjon forekommer alltid som en del av de forebyggende tiltak før tvangstiltak. Den verbale kommunikasjonen til bruker består i hovedsak av korte og enkle setninger. Når miljøpersonalet kommuniserer til brukeren som en del av forebygging, viser resultatene mine at dette ofte kommer frem gjennom uttrykk som «stopp» eller «ferdig». Habermas peker på at mennesker har ulike mål for sin kommunikasjon og handling (Røkenes & Hanssen, 2012). Resultatene mine viser at miljøpersonalets kommunikasjon til brukeren under forebygging eller gjennomføring av tvangstiltak er påvirket av et mål om å kontrollere eller styre brukerens atferd. Det er vanskelig å trekke slutninger om at kommunikasjonen i møte med brukeren kan påvirke miljøpersonalets opplevelse av å gjennomføre tvang og makt. Likevel, kan det vises til at formen kommunikasjon som brukes, påvirker makten som ligger i relasjonen og i hvilken grad det tilrettelegges for brukermedvirkning.

Miljøpersonalet skal besitte relasjonskompetanse i møte med personer med psykisk utviklingshemning. Det innebærer at miljøpersonale kan kommunisere på en god måte og kan skape gode relasjoner i møte med brukeren. Denne kommunikasjonen skal på ingen måte være, eller oppfattes som krenkende (Røkenes & Hanssen, 2012). Dette henger sammen med reglene som fremmes i helse- og omsorgstjenesteloven §9-1, om at personer med psykisk utviklingshemning ikke skal bli behandlet på en måte som er krenkende eller nedverdiggende (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-1). Det helt grunnleggende at miljøpersonalet møter personen med psykisk utviklingshemning som et subjekt. For å sikre at helsetjeneste møter brukeren som et subjekt, er det viktig å sikre brukermedvirkning. Funnene mine peker ikke på hvor mye og hvordan miljøpersonalet tilrettelegger for at brukerne får medvirke og ta egne valg, likevel vises det til at miljøpersonalet gir brukeren rom å ta egne valg før det blir nødvendig å gripe

inn. Brukeren, og eventuelt pårørende, skal få være med i utarbeidelsen av de tiltak som er gjeldende så langt det lar seg gjøre, også inkludert tvangstiltak. Dette vil bidra til å sikre deres rettssikkerhet (Helse- og omsorgstjenesteloven, 2011, §9-3; Helsedirektoratet, 2015).

Gjennom diskurser knyttes makt og kommunikasjon sammen, og måten det kommuniserer på er med på å avgjøre hvor mye makt som utøves i relasjonen mellom personale og brukeren (Mik-Meyer & Villadsen, 2007; Røkenes & Hanssen, 2012). Bofellesskapene vil ofte ha en ramme eller en handlingsplan for hvordan det skal kommuniserer med brukeren. Det kan både fremme maktrelasjonen mellom brukeren og personalet, men også hindre at egne holdninger til det enkelte miljøpersonale er fremtredende i relasjonen til brukeren. Foucault ser på makt-teknologier, som viser til hvordan en person gjennom makt kan styre andre sin atferd, gi dem mål og kontrollere dem. Makt-teknologiene gjør et subjekt til et objekt (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Gjennom resultatene mine ser jeg at når informantene kommuniserer med brukeren er det ofte målrettet, og det gjøres for å eksempelvis forhindre at brukeren gjør noe. Språket vårt og hvordan vi snakker til brukeren avhenger om vi møter brukeren som et subjekt eller et objekt, og gjennom språket kan man styre andre (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Dersom miljøpersonale sier til brukeren «stopp» og brukeren stopper, styres brukerens atferd. Informantene viser også at dersom brukeren da ikke stoppe vil det kunne bli nødvendig å gripe inn med tvangstiltak. Slik påpekes det hvor viktig språket og kommunikasjonen man har til dem man møter er, og at det er med på å påvirke i hvilken grad det tilrettelegges for brukervedvirkning (Askheim, 2020; Røkenes & Hanssen, 2012).

Funnene mine viser at miljøpersonalet motiverer, gir påminnelser og valg til brukeren før det gripes inn med tvangstiltak. Det støttes opp av kriteriet som «Ultimum remedium», og at å bruke tvang og makt skal sees som siste utvei. Det innebærer å forebygge skal være forsøkt før det gripes inn med tvangstiltak (Dragsten & Søndena, 2014). Det er viktig at miljøpersonalet har en forståelse for når det blir nødvendig å forebygge, når det blir aktuelt med tvangstiltak og hvordan de skal gjøre det. Dette støttes opp av det Linde & Owren (2017) viser i sin studie om at tjenesteyterens evne til å analysere den aktuelle situasjon og veie mellom ulike hensyn er en av delene som er avgjørende for når miljøpersonale velger å ta i bruk insisterende praksiser.

Resultatene viser til at miljøpersonalet bruker en form for makt gjennom kommunikasjonen som er en del av det forebyggende arbeidet. Det kom frem at miljøpersonalet gjennom språket forsøker å påvirke brukeren til å gjøre slik som ønsket. Likevel, er det viktig å trekke frem at makt som miljøpersonalet uttrykket gjennom språket i møtet med brukeren, skal bidra til å hindre at det blir nødvendig med mer inngrepene tiltak. Funnene peker på at miljøpersonale bruker ulike former for kommunikasjon, og hvordan det kommuniseres til brukeren vil påvirke i hvilken grad brukeren gis mulighet til selvbestemmelse og rom til å ta egne valg.

6.4 Refleksjon over egen opplevelse

At det enkelte miljøpersonale mestrer å etisk reflektere over situasjoner i praksis er grunnleggende for at de helsetjenester som gis personer med psykisk utviklingshemning kan kalles forsvarlige. Å etisk reflektere innebærer at miljøpersonale klarer å begrunne de handlingsvalg som er gjort (Røkenes & Hanssen, 2012). Resultatene mine viser at refleksjon blant personalgruppen kan bidra til å forbedre praksis, og refleksjon over egne følelser kan hindre at personale sitter igjen med en ubehagelig opplevelse av å gjennomføre tvangstiltak.

6.4.1 Hvordan dokumentasjon kan bidra til refleksjon over situasjonen

Som sagt så innebærer å etisk reflektere over en situasjon at personalet evner å begrunne sine valg (Røkenes & Hanssen, 2012). Funnene mine peker på at alle boligene har gode rutiner for å dokumentere forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak. Det er alltid to personal til stede når det gjennomføres tvangstiltak, og før situasjonen dokumenteres skal personale snakke rundt hva som skjedde og hva som ble gjort. At det er to personale som er med i situasjonen, gjør at det er lettere å snakke om situasjonen og egne følelser i etterkant. Resultatene viser derimot at dokumentasjonen er brukerorientert, og at å fange opp hvordan det oppleves for personalet i situasjonene er vanskelig. Det pekes på at det i større grad skulle blitt løftet frem viktigheten av å reflektere rundt egen opplevelse av situasjonen.

Resultatene tyder på at miljøpersonalet er flinke til å selv ta opp om det er noe de selv synes er vanskelig, og terskelen for å snakke om situasjonen er lav i bofelleskapene. Likevel, er dette opp til den enkelte personal, og det kan være vanskelig å fange opp dem som opplever det som ubehagelig. Det kan knyttes til organisatoriske forhold i bofelleskapet, og her påpekes viktigheten ved å reflektere over den institusjonen man er

en del av. Refleksjon vil gjøre det lettere for ansatte å oppdage forhold i institusjonen som påvirker miljøpersonalet, og de holdningene som er til stede (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Askheim (2020) støtter dette opp med å vise til at refleksjon over praksis og hvordan det samhandles med brukeren, vil bidra til å oppdage om miljøpersonalet er blitt for fastlåst i en rutine. Funnene mine viser til at det hadde vært ønskelig med en arena der det var lettere å fange opp dem som synes å utøve tvang er ubehagelig.

Funnene viser at miljøpersonell opplever et behov for å få snakke om situasjonen, og eventuelt få ut de følelsene de sitter inne med. Eksempelvis ubehag eller frustrasjon. Resultatene mine illustrerer at dokumentasjon kan bidra til at personalet får mer mulighet til å reflektere over situasjonen. Det trekkes frem at personalet som var med på å gjennomføre tvangstiltak skal lese gjennom rapporten før den godkjennes, slik at det sikres at situasjonen er blitt forstått likt av personaler. Dette kan igjen knyttes til viktigheten av personalet er samkjørte og at begge oppfatter situasjonen likt (Hutchinson & Oltedal, 2017). Funnene mine viser at dokumentasjon vil være viktig for å fange opp forhold ved praksisen som bør eller kan endres eller forbedres, og for å fange opp endringer hos brukeren. Det kan bidra til en mer forsvarlig praksis i møte med personer med psykisk utviklingshemning.

Her vises det til hvordan dokumentasjon kan bidra til å at miljøpersonell i større grad reflekterer etter at situasjoner har oppstått. Resultatene mine viser at det er vanlig at miljøpersonell drøfter hva som skjedde etter det er gjennomført tvangstiltak. Her pekes det på at det burde være en arena for miljøpersonell å snakke om hvordan de selv opplevde situasjonen, særlig om det var noe som opplevdes ubehagelig.

6.4.2 Hvordan kan refleksjon bidra til en mer positiv opplevelse

Funnene mine viser at refleksjon er viktig for miljøpersonalets opplevelse ved å forebygge for og gjennomføre tvangsvedtak, og det kan hindre eller endre ubehagelige følelser knyttet til å bruke tvang og makt overfor personer med psykisk utviklingshemning. Resultatene peker på at negative holdninger og opplevelser knyttet til tvangsvedtaket kan bidra til å skape et dårlig arbeidsmiljø. Her pekes det på at refleksjon rundt opplevelsen og at å snakke om egne følelser kan bidra til at et mer positivt arbeidsmiljø. Dragsten & Søndena (2014) fant ut gjennom sine funn at økt

etisk bevissthet og endringer i tjenesteyteres holdninger har bidratt til en økning i antall personer med tvangsvedtak.

Resultatene mine viser at det er dårlig tilbud for strukturert refleksjon til miljøpersonalet etter gjennomførelse av tvangstiltak, men at det er åpent blant personalgruppen å snakke etter situasjoner. Det pekes her på et rom for forbedring i praksis. Gjennom refleksjon er det lettere å oppdage sider ved praksisen som har behov for å endres, og dermed vil refleksjon over praksis gjøre det lettere å endre praksis slik at det bedrer tjenesten sin kvalitet (Husum et al., 2018). Selv om bofelleskapene ikke har strukturert refleksjon etter gjennomføring av tvangstiltak, har bofelleskapene ulike samlingsarenaer der personalgruppen samles for å reflektere rundt situasjoner som har oppstått. Her reflekteres det over om situasjoner kunne ha vært løst på en bedre måte og det drøftes om det er behov for endring på ulike områder knyttet til tjenestetilbudet til brukeren. Dette vil også bidra til å samkjøre praksis. Dette støtte opp av Linde & Owren (2017) sin studie, som peker på at felles forståelse på hvor grensen går for når det skal tas i bruk insisterende praksiser blant personalgruppen er viktig. Her vises til at tjenesteyterens evne til å reflektere over både seg selv og sine handlinger er avgjørende for når og hvorfor tjenesteyterne tar i bruk insisterende praksiser (Linde & Owren, 2017).

Resultatene mine viser at refleksjon etter en situasjon vil i kunne hjelpe miljøpersonalet til å bli mer rustet til neste gang det oppstår en lignende situasjon. Det kan bidra til økt forståelse over situasjonen, men også seg selv. Det kan gjøre at miljøpersonell blir mer trygge på sin egen rolle og sin egen praksis. Foucault viser gjennom sine analytiske dimensjoner for maktteori, til dimensjonen om selvstyring og selvteknologier. Selvteknologier skal hjelpe den enkelte til å reflektere over seg selv i samspillet med den bestemte institusjonen. Det inkluderer både samspillet og relasjonen til kollegaer og brukere, men også refleksjon over egne ferdigheter på arbeidsplassen (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Funnene peker på at gjennom at miljøpersonell snakker med hverandre, vil det hindre at de sitter igjen med ubehagelige følelser. Igjen om det ikke reflekteres, kan det bidra til at situasjonen ikke endres og det blir vanskeligere for miljøpersonalet.

Hovedfunnene mine tyder på at refleksjon er helt avgjørende for hvordan miljøpersonalet opplever å forebygge for og gjennomføre tvangsvedtak. Det vises til

viktigheten av å snakke om følelser, og hvordan det kan gjøre at det enkelte miljøpersonale kan få en bedre opplevelse dersom det reflekteres over hvordan situasjonen opplevdes for en selv. Det pekes på at det er viktig å ha brukerperspektiv, for å sikre at personer med psykisk utviklingshemning, blir sikret forsvarlige tjenester. Men at det i større grad burde vært rom for miljøpersonalets perspektiv.

7 Konklusjon

Gjennom studien vises det hvordan miljøpersonale opplever å forebygge og gjennomføre tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning. Informantene fremmer svært ulike opplevelser. Mens noen fremmer en mer en psykisk og emosjonell opplevelse, fremmer andre en mer fysisk påkjenning. Gjennom funnene trekkes det frem flere forhold som kan være med på å påvirke hvordan det enkelte miljøpersonale. Det er en del likheter mellom forholdene som kommer frem. Hvem det andre personalet er som er med brukeren på vekten og den konteksten situasjonen oppstår i er forhold som flere trekker frem som er med på å påvirke opplevelsen. Ellers trekkes også grundig og jevnlig opplæring som et forhold som vil bidra til å gjøre det enkelte miljøpersonale tryggere med å forebygge og gjennomføre tvangstiltak. Det vises også til at konteksten situasjonen oppstår i og mengden motstand brukeren uttrykker er med på å gjøre at miljøpersonale opplever det mer inngripende å gjennomføre tvangstiltak. Gjennom funnene pekes det på hvordan kommunikasjon er viktig som forebyggende tiltak, og kan bidra til å hindre at personalet må gripe inn med tvangstiltak. Likevel, er det viktig å være bevisst at språket er makt, og at personale vil gjennom kommunikasjon som forebyggende tiltak forsøke å styre brukerens atferd.

Gjennom studier og forskning som ser på hvordan tjenesteytere opplever deres arbeid og hvordan de utfører sin praksis, kan det bidra til å utvikle praksisfeltet, som igjen kan skape positive endringer og utvikling i kvaliteten på de ulike helsetjenestene (Dragsten & Søndena, 2014). Det vil derfor også i fremtidig forskning være aktuelt å se på de ulike involverte parter sine opplevelser av tvang og makt. Dette vil bidra til å sikre best mulig at tvang og makt som utøves overfor personer med psykisk utviklingshemning er forsvarlig og nødvendig (Dragsten & Søndena, 2014; Helsedirektoratet, 2015b). Som jeg nevner i metodedelen under datainnsamling, kunne det vært aktuelt å se på et større antall informanter med ulik erfaring og rolle på arbeidsplassen for å få et mer

generaliserende utvalg om miljøpersonell sin opplevelse med forebygging og gjennomføring av tvangsvedtak.

8 Litteraturliste

Askheim, O. P. (2020). Brukermedvirkning—Fra politikk til praksis. Hvordan implementeres de politiske målsettingene på bakkenivå. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 23(3), 170–186.

Baxter, H. (2011). *Habermas: The Discourse Theory of Law and Democracy*. Stanford University Press.

Berge, K., & Ellingsen, K. E. (2015). Selvbestemmelse og bruk av tvang og makt. *Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemning (NAKU)*.

Bowers, L., Alexander, J., Simpson, A., Ryan, C., & Carr-Walker, P. (2004). Cultures of psychiatry and the professional socialization process: The case of containment methods for disturbed patients. I *Nurse Education Today* (Bd. 24, ss. 435–442).

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101.

Braun, V., & Clarke, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297–298.

Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589–597.

Dalland, O. (2017). *Metode og Oppgaveskriving* (6. utg.). Gyldendal Akademisk.

Dragsten, F., & Søndena, E. (2014). Fagpersonells forståelse av økt registrert tvangsbruk overfor personer med utviklingshemming. *Nordisk tidsskrift for helseforskning*, 10(2), 19–32.

Finlayson, J. G. (2005). *Habermas: A very short introduction*.

Graneheim, U. H., & Lundeman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24(2), 105–112.

Healy, K. (2000). *Social work practices: Contemporary perspectives on change*. Sage.

Helse- og omsorgstjenesteloven. (2011). *Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m.* (nr. 30). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/2011-06-24-30>

Helsedirektoratet. (2015a). *Nasjonale veileder: Rehabilitering, habilitering, individuell plan og koordinator*.

Helsedirektoratet. (2015b). *Rettsikkerhet ved bruk av tvang og makt overfor enkelte personer med psykisk utviklingshemming—Helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9*.

Helsedirektoratet. (2021). *Gode helse- og omsorgstjenester til personer med*

utviklingshemming. Helsedirektoratet.

Husum, T. L., Hem, M. H., & Pedersen, R. (2018). En studie av synet på etiske utfordringer relatert til arbeid med bruk av tvang hos ansatte i psykiske helsetjenester. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 15(2–3), 98–111.

Hutchinson, G. S., & Oltedal, S. (2017). *Praksisteorier i sosialt arbeid*. Universitetsforlaget AS.

Linde, S., & Owren, T. (2017). Mellom vilje og valg – en drøfting av tjenesteyternes handlinger og begrunnelser i fire eksempler på insisterende praksis. *TIDSSKRIFT FOR OMSORGSFORSKNING*, 1(3), 55–63.

Mandal, odd, & Nyhus, Å. (2006). *Arbeid i pleie- og omsorgssektoren—En innføringsbok*. Fagbokforlaget.

Mik-Meyer, N., & Villadsen, K. (2007). *Magtens former—Sociologiske perspektiver på statens møte med borgeren*. Hans Reitzels Forlag.

Mørch, W.-T., Snoek, J. E., & Syse, A. (1998). *Frivillighet og tvang—I behandling av barn og ungdom*. Ad Notam Gyldendal.

NESH. (2018, desember 4). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*.

NOU 2016:17. (u.å.). *På lik linje—Åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemming*.

Røkenes, O. H., & Hanssen, P.-H. (2012). *Bære eller bryte: Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* (3.utgave). Fagbokforlaget.

SIFER. (2021). *MAP - møte med aggresjonsproblematikk tiltaksplan 2021-2022*. SIFER.no.

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget.

Utdannings- og forskningsdepartementet. (2005a). *Rammeplan for vernepleierutdanning*. Regjeringen.no.

Utdannings- og forskningsdepartementet. (2005b). *Rammeplan og forskrift for 3-årig barnevernspedagogutdanning*. Regjeringen.no.

World Health Organization. (1999). *ICD-10: Psykiske lidelser og atferdsforstyrrelser: Kliniske beskrivelser og diagnostiske retningslinjer*. Universitetsforlaget.

Aadland, E. (2018). *Etikk i profesjonell praksis*. Det Norske Samlaget.

9 Vedlegg

9.1 Vedlegg 1: Tidlig forskning

Her er en oversikt over den tidligere forskningen jeg har valgt å trekke frem gjennom de søk jeg foretok:

Art. Nr.	Søke-motor	Søkeord	Inklusjons- og eksklusjons-kriterier	Ant. treff	Forfatter og år	Tittel
1	Oria.no	«tvangsbruk AND utviklings-hemming»	Norsk art., fra fagfelle-vurdert tidsskrift, publisert siste 10 år	1	Dragsten & Søndena, 2014	Fagpersonells forståelse av økt registrert tvangsbruk overfor personer med utviklingshemning
2	Indunn.no	«psykisk utviklings-hemming» OG tvang ELLER makt	Publisert mellom 2014-2022	5	Owren & Linde, 2017	Mellom vilje og valg – en drøfting av tjenesteyternes handlinger og begrunnelser i fire eksempler på insisterende praksis
3	Indunn.no	Tjenesteytere AND utviklings-hemming	Publisert mellom 2020-2023	6	Askheim, 2020	Brukermedvirkning – fra politikk til praksis. Hvordan implementeres de politiske målsettingene på bakkenivå?

9.2 Vedlegg2: Intervjuguide

Vedlagt er intervjuguiden som ble benyttet på fokusgruppeintervjuene.

Intervjuguide – fokusgruppeintervju

Takk for at jeg får snakke med dere!

Dette er en masteroppgave, der jeg ønsker å undersøke miljøarbeidere og miljøterapeuter sine erfaringer og opplevelser knyttet til iverksetting av tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning. Tvangsvedtaket skal være forankret i helse- og omsorgstjenesteloven sitt kapittel 9, og skal forsvarlig iverksettes når det anses som nødvendig overfor den personen vedtaket gjelder. I sammenheng med iverksettelse av tvangsvedtaket, ønsker jeg å se på den enkelte miljøarbeider/miljøterapeut sin kompetanse og opplæring på vedtaket, og hvordan de går frem for å forebygge av vedtaket iverksettes.

Bakgrunns spørsmål:

Hvor lenge har dere jobbet på arbeidsplassen?

Hvilken stillingsprosent har dere?

Hva er deres utdanning?

Hva er deres ansvarsområde i boligen eller institusjonen dere jobber i?

Har dere tidligere erfaringer knyttet til tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning?

Tvangsvedtak:

Hvor mange tvangsvedtak arbeider dere med?

Hvor lenge har dere arbeidet med tvangsvedtak?

I hvilken grad opplever dere og ha kjennskap til hva som inngår i vedtaket?

I hvilken grad føler du deg trygg i utførelsen av tvangsvedtaket?

Hvilke former for tvang inngår i det vedtaket dere har knyttet til personen?

- F.eks. bruk av belte, holde i person eller nedlegge

Hvordan reagerer beboeren når dere iverksetter tvangsvedtaket?

Hvordan opplever dere å iverksette tvangsvedtaket?

Er det noe dere opplever som mer inngripende av det som inngår i tvangsvedtaket, enn annet?

Dokumentasjon

Hvilke retningslinjer har dere for dokumentasjon av iverksettelse av tvangsvedtak?

Hva dokumenteres?

Hvordan brukes dokumentasjonen i etterkant?

Forebygging:

Hvilke tiltak utøves før tvangsvedtaket iverksettes?

Kan dere gi meg et konkret eksempel på hvordan dere går frem for å forebygge at tvang utøves?

Hvordan kommuniserer dere med brukeren under forebygging?

Hvordan kommuniserer dere med kollegaer under forebygging?

Opplæring, veiledning og refleksjon:

Opplever dere å ha fått god opplæring i hvordan dere skal iverksette det som inngår i tvangsvedtaket?

Er det noe dere eventuelt ønsker mer opplæring på?

Har dere tilbud om refleksjon rundt utøvelse av tvang i personalgruppen eller på din arbeidsplass?

Tror dere at refleksjon over tvangsvedtaket og hvorfor det utføres kan bidra til å påvirke deres opplevelse av bruk av tvang?

Avsluttende spørsmål:

Er det noe mer dere ønsker å dele om temaet?

Er det noe dere ønsker jeg skulle spurt om som jeg ikke tok med?

9.3 Vedlegg 3: tilrådning fra NSD/Sikt

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

27.05.2023, 20:42

[Meldeskjema](#) / [Miljøarbeidere sin opplevelse ved iverksettelse av tvangsvedtak ove...](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer
296992

Vurderingstype
Standard

Dato
02.02.2023

Prosjekttittel

Miljøarbeidere sin opplevelse ved iverksettelse av tvangsvedtak overfor personer med psykisk utviklingshemning

Behandlingsansvarlig institusjon

Universitetet i Stavanger / Det samfunnsvitenskapelige fakultet / Institutt for sosialfag

Prosjektansvarlig

Anne Katrine Folkman

Student

Michelle Olseth

Prosjektperiode

30.01.2023 - 30.05.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 30.05.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

OM VURDERINGEN

Sikt har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personver regelverket.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Vi har vurdert at du har lovlig grunnlag til å behandle personopplysningene, men husk at det er institusjonen du er ansatt/student ved som avgjør hvilke databehandlere du kan bruke og hvordan du må lagre og sikre data i ditt prosjekt. Husk å bruke leverandører som din institusjon har avtale med (f.eks. ved skylagring, nettspørreskjema, videosamtale el.

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Se våre nettsider om hvilke endringer du må melde: <https://sikt.no/melde-endringer-i-meldeskjema>

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

<https://meldeskjema.sikt.no/63963fd4-758f-45ca-a455-1ba40e2b557f/vurdering>

Side 1 av 2

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!